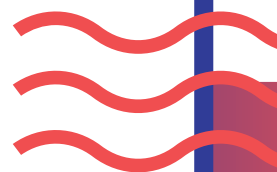

POLITIČKA KOMPETENCIJA **UČENIKA ZAVRŠNIH RAZREDA SREDNJIH** **ŠKOLA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Istraživački izvještaj za 2026. godinu

Nikola Baketa, Jelena Matić Bojić, Sandra Antulić Majcen, Kosta Bovan, Anja Gvozdanović, Vlasta Ilišin, Marko Kovačić, Lorelaj Lukačin, Berto Šalaj, Luka Mađer

*Izdavač: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Zagreb, 2026.*

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Institute for Social Research in Zagreb

Financira
Europska unija
NextGenerationEU

Biblioteka Posebna izdanja

Izdavač: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Za izdavača: Boris Jokić

Zahvaljujemo svima koji su pridonijeli dosadašnjim istraživanjima političke pismenosti, kao i školama te terenskim istraživačima koji su omogućili provedbu istraživanja u 2026. godini.

Zahvaljujemo na komentarima i pomoći Znanstveno-stručnom savjetu projekta Politička kompetencija mladih na pragu odraslosti koji čine: Dragan Bagić, Nebojša Blanuša, Lucija Dumančić Jovanović, Martina Horvat, Krešimir Krolo i Eli Pijaca Plavšić.

Citirati kao: Baketa, N., Matić Bojić, J., Antulić Majcen, S., Bovan, K., Gvozdanović, A., Ilišin, V., Kovačić, M., Lukačin, L., Šalaj, B. i Mađer, L. (2026). Politička kompetencija učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj – istraživački izvještaj za 2026. godinu. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

© 2026 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
ISBN 978-953-8570-08-7 (PDF)

SADRŽAJ

UVOD	4
METODOLOGIJA	5
Sociodemografske karakteristike uzorka	6
POLITIČKO ZNANJE	10
POLITIČKI ANGAŽMAN	14
Politička samoeфикаsnost	14
Politički interes	18
Politička participacija	19
Motivacija za politički angažman	22
Stavovi prema političkom angažmanu mladih	24
VRIJEDNOSTI I STAVOVI	27
Politička orijentacija	28
Autoritarnost	29
Stavovi o rodnoj ravnopravnosti	32
Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije	35
Nacionalna isključivost	39
Stavovi o nekim aspektima Domovinskog rata i nasljeđu Drugog svjetskog rata	41
Povjerenje u institucije	48
Aktualna pitanja: vojni rok, zabrana društvenih mreža i glasanje sa 16 godina	50
INFORMIRANJE I ŠKOLSKI PROGRAM	52
Izvori informiranja	53
Učenje o društvenim i političkim temama	54
ZAKLJUČAK	57
LITERATURA	59
PRILOG	62

UVOD

Politička kompetencija mladih, koja uključuje razumijevanje temeljnih političkih pojmova i institucija, spremnost na djelovanje te vrijednosti i stavove prema demokraciji i društvu, jedna je od ključnih pretpostavki funkcioniranja demokratskog poretka. Pri tome generacija koja se nalazi na pragu punoljetnosti i stjecanja biračkog prava ili je nedavno postala punoljetna zaslužuje posebnu istraživačku pažnju. Naime, politička znanja, stavovi i ponašanje učenika završnih razreda srednjih škola koje promatramo danas oblikuju izgled naše demokracije sutra.

Ovaj izvještaj predstavlja rezultate četvrtog vala istraživanja političke kompetencije učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj, provedenog u sklopu znanstveno-istraživačkog projekta¹ Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu **Politička kompetencija mladih na pragu odraslosti (PKM)**, pod vodstvom dr. sc. Nikole Bakete. Istraživanje se nastavlja na prethodna istraživanja koja su provedena krajem školskih godina 2009./2010. (1. val; Bagić, 2011), 2014./2015. (2. val; Bagić i Gvozdanović, 2015; Kovačić i Horvat, 2016), i 2020./2021. (3. val; Baketa i sur., 2021), čime se omogućuje jedinstven uvid u to kako se politička kompetencija učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj mijenja kroz vrijeme, različite generacije i društveno-politički kontekst.

Istraživanje na kojem se temelji ovaj izvještaj provedeno je tijekom ožujka i travnja 2026. godine na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1285 učenika završnih razreda srednjih škola, primjenom stratificiranog klaster uzorkovanja. Detaljniji opis metodologije i socio-demografskih obilježja uzorka nalazi se u sljedećem poglavlju.

Izvještaj je strukturiran oko četiri tematske cjeline. Prva cjelina bavi se političkim znanjem učenika, odnosno njihovom sposobnošću da točno odgovore na pitanja o temeljnim političkim pojmovima, ustavno-političkom ustrojstvu Republike Hrvatske i aktualnim političkim zbivanjima. Drugi dio obuhvaća rezultate vezane uz politički angažman mladih – njihovu percipiranu samoefikasnost, interes za politiku, političku participaciju, motivaciju za politički angažman i stavove prema političkom angažmanu mladih. Treći, najopsežniji dio posvećen je vrijednostima i stavovima učenika: političkoj orijentaciji, autoritarnosti, stavov-

---

¹ Projekt je financiran putem fonda NextGenerationEU Europske komisije u sklopu Programskog ugovora Instituta. U projektu sudjeluju, osim niza istraživačica i istraživača s Instituta, i istraživači s Centra za studije mira i konflikata Sveučilišta u Rijeci te s Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu - <https://www.idi.hr/hr/projekti/znanstveno-kompetitivni-projekti/politicka-kompetencija-mladih-na-pragu-odraslosti-pkm>

vima prema rodnoj ravnopravnosti i osobama homoseksualne orijentacije, nacionalnoj isključivosti, odnosu prema Domovinskom i Drugom svjetskom ratu, povjerenju u institucije te stavovima o aktualnim društvenim pitanjima. Posljednji dio izvještaja analizira koliko su učenici učili o pojedinim temama unutar školskog programa i kako se informiraju, odnosno na koji način i u kojoj mjeri formalno obrazovanje te mediji doprinose političkoj socijalizaciji mladih.

Za sve obrađene teme u izvještaju su prikazani deskriptivni podaci na razini cjelokupnog uzorka, kao i razlike s obzirom na spol učenika, tip srednjoškolskog programa te razinu obrazovanja roditelja. Time se nastoji dati temeljni pregled općeg stanja političke kompetencije učenika završnih razreda srednjih škola, ali i razumijevanje određenih mehanizama kroz koje se razlike reproduciraju unutar obrazovnog sustava. Na kraju izvještaja nalazi se Prilog s cjelokupnim upitnikom koji je primijenjen u ovogodišnjem istraživanju, kao i distribucije rezultata za svako pitanje u upitniku.

METODOLOGIJA

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u razine političke pismenosti, političkog angažmana te vrijednosti i stavova učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. S obzirom na to da istraživanje predstavlja četvrti val proučavanja političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola, ono se u velikoj mjeri naslanja na metodološke karakteristike prethodnih istraživanja (Bagić, 2011; Bagić i Gvozdanović, 2015; Baketa i sur., 2021).

Kako bismo ostvarili postavljeni cilj, tijekom ožujka i travnja 2026. godine provedeno je anketno istraživanje na nacionalno reprezentativnom uzorku učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Korišten je stratificirani klaster uzorak koji je bio formiran na sljedeći način. Prvo je na temelju podataka Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih koji se nalaze u Školskom e-Rudniku formiran popis svih završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Zatim je taj popis podijeljen u potkategorije na temelju školskog programa (trogodišnji strukovni, četverogodišnji i petogodišnji strukovni te gimnazijski) te regije (Grad

Zagreb, Sjeverna Hrvatska², Središnja Hrvatska³, Slavonija⁴, Dalmacija⁵, Istra, Primorje i Gorski kotar⁶). Nakon toga je nasumično odabrano 75 razreda, pri čemu je omjer među podskupinama na temelju programa i regije odgovarao istom omjeru u populaciji razreda. Dio razreda koji nisu mogli biti ispitani zamijenjen je drugim razredima iz srodne kategorije. U svakom razredu su ispitani svi prisutni učenici koji su pristali sudjelovati u istraživanju.

Postupak prikupljanja podataka odvijao se digitalnim putem na način da su anketari učenicima prikazali QR kod putem kojeg su učenici pristupili **online** upitniku na servisu Alchimer⁷. Anketari su učenike uveli u istraživanje, pomogli im u pristupu upitniku te bili prisutni tijekom cijelog ispunjavanja kako bi otklonili eventualne nedoumice.

U izvještaju su predstavljeni deskriptivni podaci na razini cjelokupnog uzorka⁸ te su predstavljene razlike s obzirom na spol, tip školskog programa te obrazovanje roditelja^{9,10}.

Sociodemografske karakteristike uzorka

U istraživanju je sudjelovalo 1285 učenika, od čega 48,3 % ženskoga, a 51,7 % muškoga spola. Većina učenika (njih 68,5 %) ima 18 godina te živi u gradovima (73,9 %). Na Slici 1 nalazi se regionalna distribucija učenika, a na Slici 2 distribucija s obzirom na školski program.

---

² Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska i Međimurska županija.

³ Sisačko-moslavačka, Karlovačka i Ličko-senjska županija.

⁴ Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija.

⁵ Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija.

⁶ Istarska i Primorsko-goranska županija.

⁷ Izuzetak je bilo jedanaest upitnika, od kojih je devet cjelovito ispunjeno u papirnatom obliku, a dva djelomično u papirnatom, a djelomično u digitalnom obliku. Svi podaci su kasnije prebačeni u digitalni oblik.

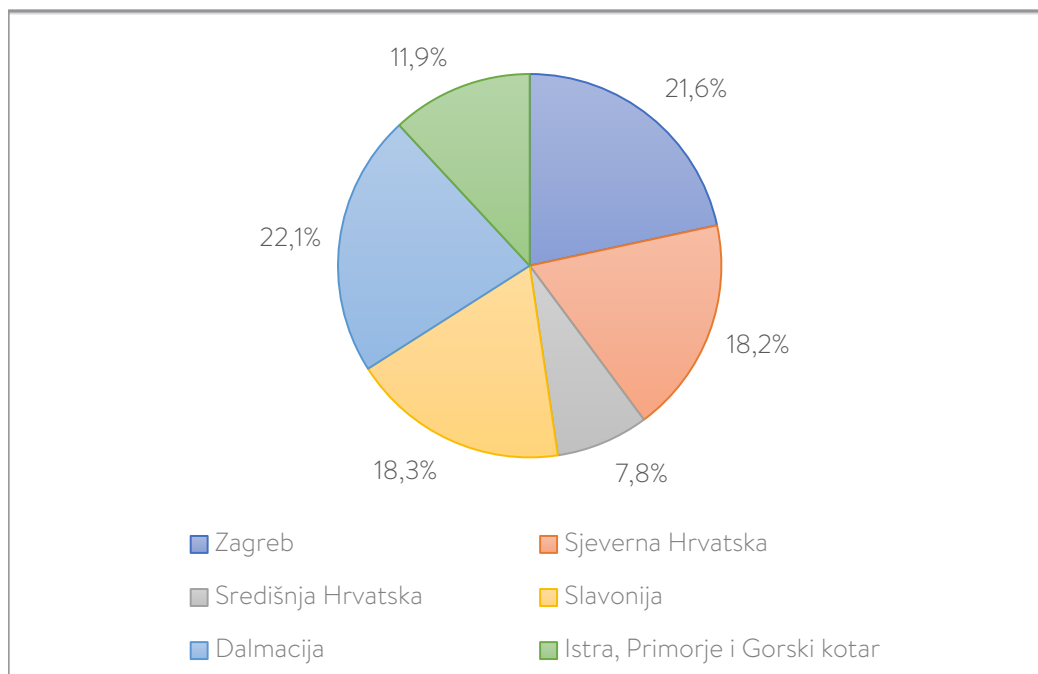
⁸ Deskriptivni podaci na razini cjelokupnog uzorka ponderirani su s obzirom na spol i školski program. Rezultati za podskupine nisu ponderirani.

⁹ Za varijablu obrazovanja roditelja korištena je najveća razina obrazovanja bilo kojeg od roditelja. Primjerice, ako majka učenika ima visoku stručnu spremu, a otac srednju stručnu spremu, taj učenik je u varijabli obrazovanja roditelja imao vrijednost visoke stručne spreme.

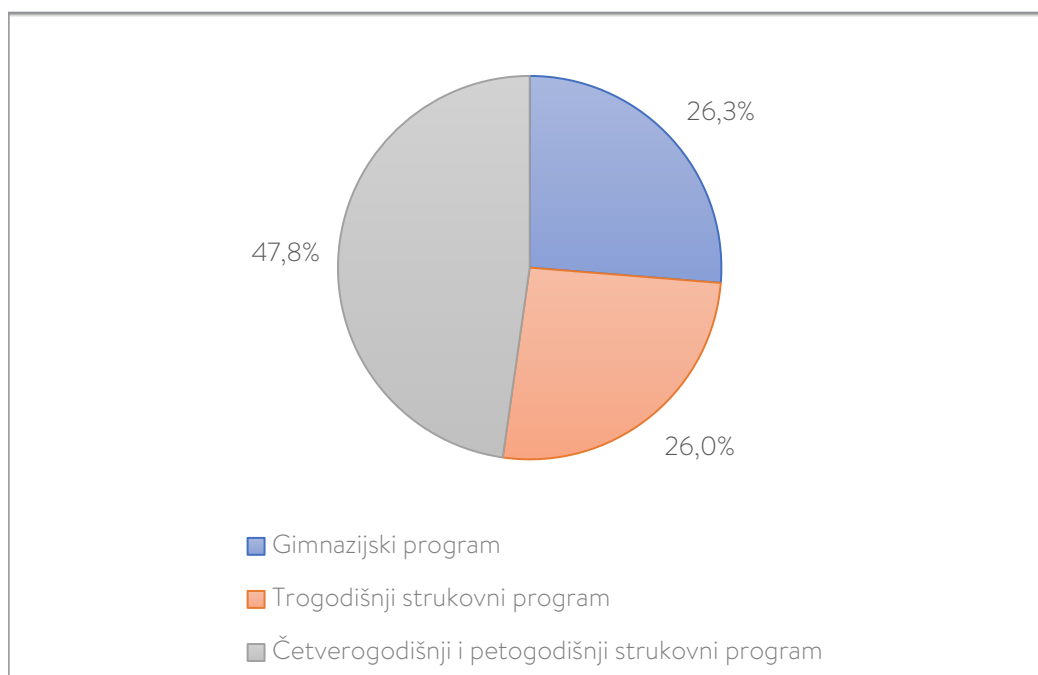
¹⁰ Za provjeru statističke značajnosti razlika po spolu korišten je t-test, dok je za razlike po vrsti školskog programa i obrazovanja roditelja korištena analiza varijance te post-hoc Scheffeov test. Značajnost je definirana na razini 0,05. U izvještaju su zbog preglednosti izostavljeni rezultati statističkih testova, ali su dostupni na upit.

Obje distribucije blisko odgovaraju populacijskim parametrima.

Slika 1. Regionalna pripadnost.

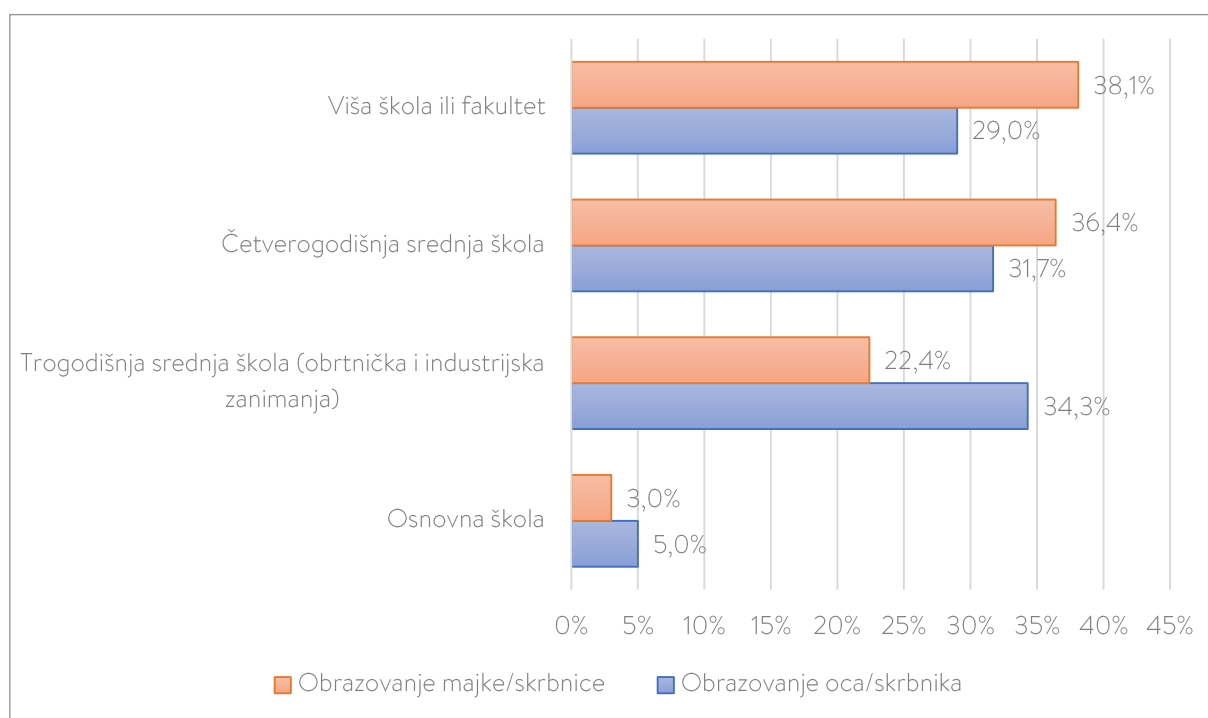

Slika 2. Vrsta srednjoškolskog programa.

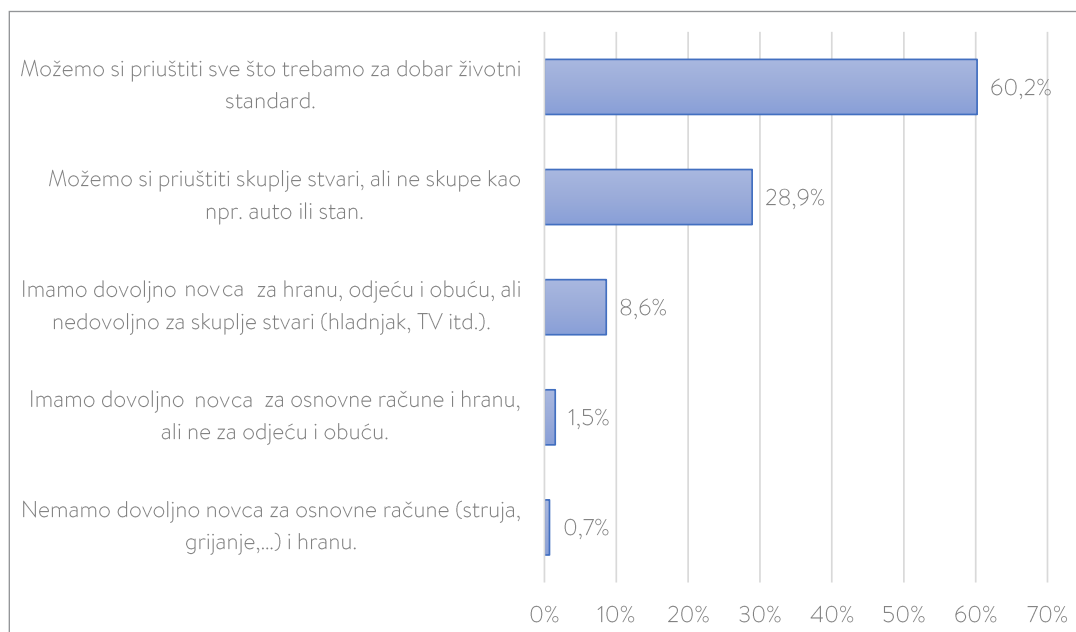
Na Slici 3 nalazi se distribucija obrazovanja roditelja učenika. Vidljivo je da 38,1 % majki ima završenu višu školu ili fakultet, dok istu razinu obrazovanja ima 29 % očeva. Slična razlika prisutna je i kod četverogodišnje srednje škole, koju je završilo 36,4 % majki naspram 31,7 % očeva. Obrnut odnos vrijedi za trogodišnju srednju školu. Tu razinu obrazovanja ima 34,3 % očeva, dok istu razinu ima tek 22,4 % majki, što je najveća razlika među svim kategorijama. Osnovnu školu kao najviši stupanj obrazovanja ima manji udio roditelja, pri čemu je udio majki (3 %) nešto niži od udjela očeva (5 %).

Slika 3. Obrazovanje roditelja učenika.

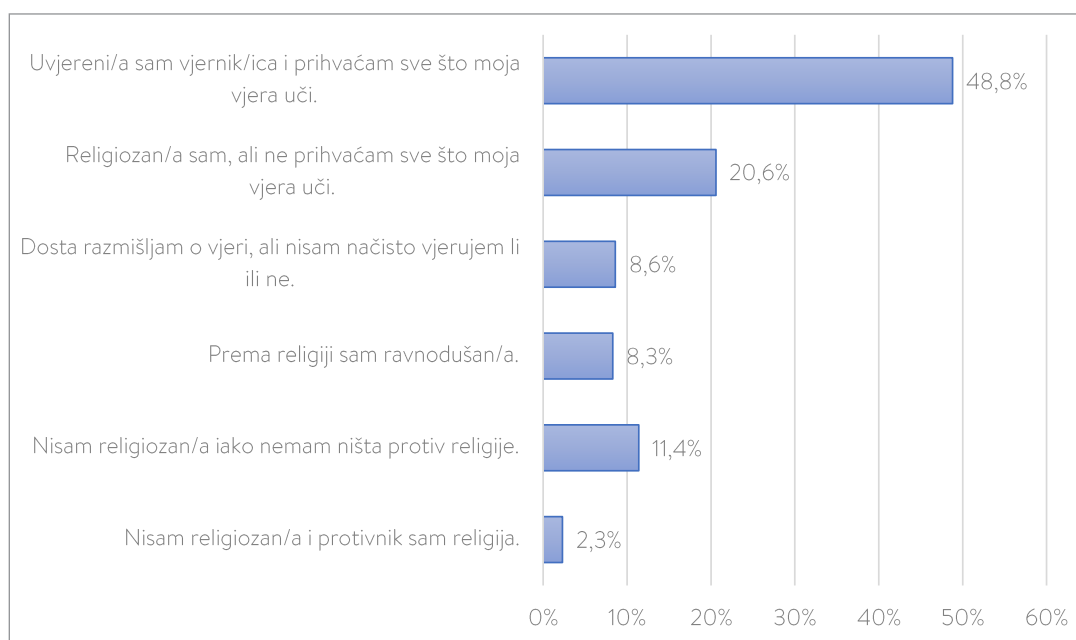
Na Slici 4 nalazi se distribucija odgovora učenika o procjeni financijskog stanja u kućanstvu. Vidljivo je da, prema subjektivnoj procjeni učenika, 60,2 % njih smatra da si može priuštiti sve što treba za dobar životni standard, nešto ispod 30 % ih smatra da si ne može priuštiti skuplje stvari poput auta ili stana, ispod 10 % da si ne može priuštiti skuplje potrepštine poput hladnjaka i TV-a, a tek 2,2 % svrstava se u posljednje dvije kategorije.

Slika 4. Procjena financijskog stanja kućanstva.

Konačno, na Slici 5 nalazi se distribucija odgovora na pitanje odnosa prema religiji. Gotovo polovica učenika u istraživanju deklarira se kao uvjereni vjernici, a dodatnih 20,6 % smatra se religioznima, iako ne prihvaćaju sve što vjera uči. Po oko 10 % učenika izjašnjava se kao agnostici, ravnodušni prema religiji ili ateisti.

Slika 5. Religioznost.

POLITIČKO ZNANJE

Političko znanje jedna je od temeljnih dimenzija političke kompetencije mladih. U istraživanju se političko znanje razumijeva kao sposobnost učenika da točno odgovore na pitanja o određenim činjenicama vezanima uz politiku, odnosno kao deklarativno političko znanje (Barabas i sur., 2014; Delli Carpini i Keeter, 1993; Mondak, 1999). Znanje učenika završnih razreda srednjih škola ispitano je s ukupno 19 pitanja zatvorenog tipa, pri čemu su za svako pitanje ponuđena četiri odgovora od kojih je samo jedan točan¹¹. Pitanja su raspoređena u tri domene: temeljni politički pojmovi (9 pitanja), poznavanje ustavno-političkog ustrojstva Republike Hrvatske (5 pitanja) i politička informiranost (5 pitanja). Pitanja o temeljnim političkim pojmovima obuhvaćaju razumijevanje osnovnih pojmova iz političke teorije, poznavanje ustavno-političkog ustrojstva Republike Hrvatske ispituje razumijevanje formalnog državnog i političkog sustava, dok politička informiranost mjeri praćenje aktualnih političkih zbivanja. Zbrajanjem točnih odgovora oblikovana je skala ukupnog političkog znanja s mogućim rasponom od nula do 19, a koja se koristi u prikazu koji slijedi.

U Tablici 1 prikazani su udjeli točnih odgovora na pitanja vezana uz temeljne političke pojmove. Pitanje koje je učenicima bilo najteže jest pitanje o prepoznavanju organizacija civilnog društva te je na njega točno odgovorilo tek 10,5 % sudionika koji su prepoznali da centri za socijalnu skrb nisu organizacije civilnog društva (v. Prilog, P14). U najvećem postotku sudionici točno odgovaraju na pitanje o trodiobi vlasti te je pri tome njih 77,5 % odabralo točan odgovor da je vlast podijeljena na izvršnu, zakonodavnu i sudsku (v. Prilog, P12). Na čak šest od devet pitanja u ovoj domeni točan odgovor dalo je manje od polovice sudionika.

---

¹¹ Pogledati Prilog (pitanja 11. – 29.) za prikaz rezultata u postocima za svako pojedino pitanje znanja.

Tablica 1. Političko znanje – Razumijevanje temeljnih političkih pojmova (%).

	Točan odgovor	Udio točnih odgovora (%)
Što podrazumijeva trodioba vlasti u suvremenim demokracijama?	Vlast podijeljenu na izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast	77,5
Što su organizacije civilnog društva?	Organizacije koje dobrovoljno osnivaju zainteresirani građani	59,3
Kako nazivamo oblik vlasti u kojem jedna osoba ili skupina samovoljno vlada ne vodeći računa o građanskim pravima drugih?	Diktatura	55,7
Tko čini političku opoziciju?	Stranke koje nisu dio vladajuće većine u parlamentu	43,8
Koja od sljedećih vrsta stranaka prihvaća određena ograničenja osobnih sloboda građana zbog zaštite morala i tradicionalnih vrijednosti?	Demokršćanske	48,2
Što od sljedećeg nije glavna osobina demokratskog poretka?	Vlast provodi uspješnu ekonomsku politiku	41,3
Koja od sljedećih vrsta stranaka se zalaže za minimalnu intervenciju države u ekonomske aktivnosti?	Liberalne	37,7
Kojim pojmom označavamo pravo vlasti da donosi odluke jer je izabrana prema opće prihvaćenim pravilima?	Legitimitet	37,2
Koja od sljedećih organizacija ne pripada sferi civilnog društva?	Centri za socijalnu skrb	10,5

U Tablici 2 prikazani su udjeli točnih odgovora na pitanja o ustavno-političkom ustrojstvu Hrvatske. Nešto više od polovice sudionika točno je odgovorilo da je politički sustav u Republici Hrvatskoj parlamentarni (52,1 %), što je ujedno i pitanje s najvećim postotkom točnih odgovora unutar ove domene (v. Prilog, P21). Učenicima je najteže pitanje bilo ono o tome koji akteri mogu promijeniti Ustav u Hrvatskoj. Tek je 13,7 % točno odgovorilo da se radi o Saboru i građanima na referendumu (v. Prilog, P26).

Tablica 2. Političko znanje – Poznavanje ustavno-političkog ustrojstva RH (%).

	Točan odgovor	Udio točnih odgovora (%)
Politički sustav u Republici Hrvatskoj je ... ?	Parlamentarni	52,1
Tko je vrhovni zapovjednik oružanih snaga Republike Hrvatske?	Predsjednik države	49,0
Što je Ustav?	Temeljni pravno-politički akt države	45,4
Kako se biraju ministri/ce u Vladi Republike Hrvatske?	Predsjednik/ca Vlade ih predlaže Saboru koji im izglasava povjerenje	41,6
Koja dva aktera jedina mogu promijeniti Ustav RH?	Sabor i građani na referendumu	13,7

U Tablici 3 prikazani su udjeli točnih odgovora na pitanja unutar domene političke informiranosti. Više od 90 % učenika točno odgovara na pitanje o tome koja stranka ima vladajuću većinu u Saboru (v. Prilog, P27). S druge strane, za sva ostala pitanja unutar ove domene udio točnih odgovora manji je od 50 %.

Tablica 3. Političko znanje – Politička informiranost (%).

	Točan odgovor	Udio točnih odgovora (%)
Koja od navedenih stranaka trenutno ima najviše zastupnika u Hrvatskom saboru?	HDZ	90,4
Kako se zove sadašnji predsjednik Vlade RH?	Andrej Plenković	48,0
U kojoj od navedenih skupina država su sve tri države članice EU?	Irska, Nizozemska i Švedska	35,5
U kakvom je odnosu Hrvatska prema Sjevernoatlantskom savezu (NATO-u)?	Hrvatska je članica NATO-a od 2009. godine	34,2
Koje godine su održani prvi višestranački izbori u Republici Hrvatskoj?	1990.	32,6

Na ukupnom uzorku učenici u prosjeku daju osam točnih odgovora, tj. točno odgovaraju na nešto manje od polovice pitanja političkog znanja. Sedam je učenika točno odgovorilo na svih 19 pitanja znanja (100 % riješenosti).

Niti na jednoj od ispitivanih domena političkog znanja, kao niti u ukupnom političkom znanju, učenici i učenice se nisu statistički značajno razlikovali (Tablica 4). U odnosu na vrstu srednjoškolskog programa, učenici gimnazijskih programa postižu statistički značajno više

rezultate od učenika strukovnih programa (četverogodišnjih i petogodišnjih te trogodišnjih) u sve tri ispitivane domene, kao i u ukupnom političkom znanju. Učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa postižu statistički značajno bolje rezultate od učenika trogodišnjih strukovnih programa u sve tri ispitivane domene, kao i u ukupnom političkom znanju. Sličan je trend potvrđen i s obzirom na obrazovanje roditelja. Učenici čiji su roditelji više obrazovani (barem jedan roditelj ima završenu višu školu ili fakultet) postižu statistički značajno bolje rezultate u ispitivanim domenama i u ukupnom političkom znanju u odnosu na učenike čiji roditelji imaju završeno osnovno ili srednjoškolsko obrazovanje. Učenici čiji roditelji imaju četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje (barem jedan roditelj ima završenu četverogodišnju srednju školu kao najviši stupanj obrazovanja) postižu statistički značajno bolje rezultate od učenika čiji roditelji imaju trogodišnje srednjoškolsko ili osnovnoškolsko obrazovanje (barem jedan roditelj ima završenu osnovnu školu ili trogodišnju strukovnu školu kao najviši stupanj obrazovanja) u gotovo svim ispitivanim domenama i ukupnom političkom znanju. Izuzetak je domena političke informiranosti u kojoj razlike postoje, ali nisu statistički značajne. Vrsta srednjoškolskog programa i obrazovanje roditelja ključni su čimbenici za političko znanje i informiranost te političku socijalizaciju mladih, pri čemu poseban potencijal za napredak u razinama znanja imaju učenici strukovnih srednjoškolskih programa.

Tablica 4. Političko znanje - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Razumijevanje temeljnih političkih pojmova	4,1	4,3	4,1	5,4	4,2	2,7	3,3	4,1	4,6
Poznavanje ustavno-političkog ustrojstva	2,0	2,0	2,1	2,8	2,1	1,3	1,5	2,0	2,4
Politička informiranost	2,4	2,4	2,4	2,9	2,3	2,1	2,2	2,4	2,6
Ukupno političko znanje	8,5	8,7	8,5	11,1	8,5	6,0	7,0	8,5	9,5

POLITIČKI ANGAŽMAN

Političko znanje, ali i različiti drugi fenomeni poput političkog interesa i osjećaja političke samoeфикаsnosti oblikuju intenzitet i modalitet političkog angažmana, kao i stavove prema istome. Politički angažman odnosi se na različite aspekte formalne i neformalne političke participacije, kao i na aktivnosti koje nisu izravno dio političke arene, poput rasprava o političkim temama ili praćenja političkih vijesti. Dosadašnja istraživanja upućuju na sve niže razine uključivanja u političko djelovanje kod mladih, kako u svijetu (Flanagan i Levine, 2010), tako i u Hrvatskoj (Gvozdanović i sur., 2019). U dijelu izvještaja posvećenom političkom angažmanu mladih pobliže se razmatraju rezultati istraživanja povezani s konceptima političke samoeфикаsnosti, političkog interesa, političke participacije, motivacije za politički angažman te stavova prema političkom angažmanu mladih.

Politička samoeфикаsnost

Politička samoeфикаsnost temeljni je konstrukt u istraživanjima političke participacije i demokratske kompetencije građana. Klasična definicija potječe od Campbella i suradnika (1954: 187), koji ovaj koncept opisuju kao „osjećaj da su političke i društvene promjene moguće i da pojedinačni građanin može igrati ulogu u donošenju tih promjena“. Ovako shvaćena, politička samoeфикаsnost nije puko uvjerenje o vlastitim sposobnostima, već reflektira širi epistemički stav prema demokratskom sudjelovanju: uvjerenje da politički sustav odgovara na zahtjeve građana i da individualna politička akcija ima smisla. Upravo ta dimenzija čini konstrukt posebno relevantnim za razumijevanje niske razine participacije mladih i njihovog odnosa prema demokratskim institucijama (Oser i sur., 2022).

U literaturi se razlikuju dvije dimenzije političke samoeфикаsnosti. Interna (unutarnja) eфикаsnost odnosi se na samoprocjenu pojedinca o vlastitoj sposobnosti razumijevanja i sudjelovanja u političkim procesima, dok eksterna (vanjska) eфикаsnost odražava uvjerenje da mišljenje i političko djelovanje građana imaju stvarni utjecaj na odluke vlasti. Skala korištena u ovom istraživanju mjeri, u prvom redu, internu dimenziju konstrukta kroz procjenu vlastite sposobnosti i motiviranosti za sudjelovanje u različitim oblicima političkog i građanskog angažmana.

Politička samoeфикаsnost mjerena je skalom od osam tvrdnji na kojima su sudionici procjenjivali u kojoj mjeri smatraju da bi mogli sudjelovati u različitim oblicima političkog i gra-

đanskog angažmana, na ljestvici od 1 – „To nikako ne bih mogao/la“ do 4 – „To bih sigurno mogao/la“. Skala obuhvaća aktivnosti koje se kreću od oblika neposrednog građanskog angažmana (prosvjedi, peticije, rad u organizacijama) do formalnih oblika stranačke participacije.

Na razini pojedinih tvrdnji, najniža samoeфикаsnost zabilježena je za stranačke aktivnosti: čak 47,5 % sudionika navodi da nikako ne bi moglo biti aktivan/na član/ica političke stranke, a sličan obrazac vidljiv je i za preuzimanje funkcije unutar mladeži stranke (42,7 % u najnižoj kategoriji). Ove dvije tvrdnje imaju i najniže prosječne vrijednosti na cijeloj skali, što sugerira da sudionici percipiraju formalni angažman u političkoj stranci kao aktivnost za koju su najmanje sposobni i kojoj su najmanje skloni. Relativno niska samoeфикаsnost zabilježena je i za pomoć u organiziranju prosvjeda (34,9 % u kategoriji „Nikako ne bih mogao/la“) i preuzimanje vodstva u organizaciji koja se bavi društvenim problemima (31,9 %). Nasuprot tome, sudionici iskazuju višu samoeфикаsnost za aktivno sudjelovanje u radu organizacija koje rješavaju društvene probleme, gdje 23 % sudionika navodi da bi to sigurno mogli učiniti, te za sudjelovanje u prosvjedima, gdje je udio onih koji bi to sigurno mogli učiniti 24,2 %. Slična razina samoeфикаsnosti zabilježena je i kod tvrdnje vezane uz razgovor o politici s iskusnijim osobama, kao i za uvjeravanje drugih da potpišu peticiju. Udio odgovora na pojedine tvrdnje prikazan je u Tablici 5.

Tablica 5. Politička samoeфикаsnost (%).

	1 - To nikako ne bih mogao/la	2	3	4- To bih sigurno mogao/la
Sudjelovati u prosvjedima u svom mjestu	19,7	29,1	27,0	24,2
Pomoći organizirati politički prosvjed	34,9	33,3	19,0	12,7
Uvjeriti druge da potpišu peticiju vezanu uz politička ili društvena pitanja	28,1	30,1	25,8	16,0
Aktivno sudjelovati u radu organizacija koje pokušavaju riješiti društvene probleme	16,2	27,4	33,4	23,0
Preuzeti vodstvo u nekoj organizaciji koja se bavi društvenim problemima	31,9	31,4	22,4	14,3
Biti aktivan/na član/ica političke stranke	47,5	26,7	14,5	11,3
Preuzeti funkciju unutar mladeži političke stranke	42,7	28,4	17,1	11,8
Razgovarati o politici s osobama koje imaju više iskustva od mene	28,1	23,3	25,5	23,1

Prosječni rezultat na skali političke samoeфикаsnosti ukazuje na umjereno nisku razinu samoeфикаsnosti kod učenika u uzorku. Vrijednost je smještena ispod teorijskog prosjeka skale ($M = 2,5$), što znači da su sudionici u prosjeku skloniji percipirati vlastitu nesposobnost ili nemotiviranost za politički angažman nego suprotno. Ukupne prosječne vrijednosti te prosječne vrijednosti prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja prikazane su u Tablici 6.

Analiza rodniх razlika pokazuje statistički značajnu razliku u ukupnom rezultatu na skali. Učenice iskazuju značajno višu samoeфикаsnost od učenika, pri čemu je razlika statistički značajna. Na razini pojediniх tvrdnji, statistički značajno više vrijednosti u korist učenica zabilježene su za sudjelovanje u prosvjedima, uvjeravanje u potpisivanje peticije, aktivno sudjelovanje u organizacijama i preuzimanje vodstva u organizaciji koja se bavi društvenim problemima. Jedina tvrdnja na kojoj su učenici iskazali statistički značajno višu samoeфикаsnost odnosi se na aktivno članstvo u političkoj stranci, dok za preuzimanje funkcije u mladeži stranke i razgovor o politici nema statistički značajnih rodniх razlika. Ovaj obrazac upućuje na to da učenice percipiraju sebe kompetentnijima za neformalne i civilno-društvene oblike participacije, dok je stranačka politika područje u kojem učenici iskazuju višu samoprocijenjenu kompetenciju.

Statistički značajne razlike u političkoj samoeфикаsnosti utvrđene su i prema vrsti školskog programa. Gimnazijalci ostvaruju statistički značajno više rezultate od učenika četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa te od učenika trogodišnjih strukovnih programa. Razlika je statistički značajna i između strukovnih programa, pri čemu učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa iskazuju višu samoeфикаsnost od učenika trogodišnjih strukovnih programa. Ova hijerarhija konzistentna je na gotovo svim tvrdnjama skale, što upućuje na sustavni efekt obrazovnog konteksta na formiranje percipirane političke samoeфикаsnosti. Izuzetak su tvrdnje koje se odnose na stranačku participaciju (aktivno članstvo u stranci i preuzimanje funkcije u mladeži stranke), gdje razlike između vrsta programa nisu statistički značajne, što sugerira da je nespremnost na aktivno članstvo u političkim strankama podjednako rasprostranjena neovisno o vrsti školskog programa.

Obrazovanje roditelja također je statistički značajno povezano s političkom samoeфикаsnošću sudionika. Učenici čiji roditelji imaju visokoškolsko obrazovanje (viša škola ili fakultet) iskazuju statistički značajno višu samoeфикаsnost u usporedbi sa sudionicima čiji roditelji imaju samo osnovno obrazovanje ili trogodišnju strukovnu školu. Razlika između sudionika

čiji roditelji imaju četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje i onih čiji roditelji imaju vi-
sokoškolsko obrazovanje nije statistički značajna, no pokazuje isti smjer. Na razini pojedinih
tvrdnji, obrazovanje roditelja važno je za vođenje razgovora o politici s iskusnijim osobama
i za uvjeravanje drugih u potpisivanje peticija, dok za stranačke aktivnosti nema statistički
značajnih razlika ni po jednoj kategoriji roditeljskog obrazovanja. Ovaj nalaz sugerira da
obiteljski obrazovni milje također igra ulogu u oblikovanju percepcije vlastite političke efi-
kasnosti učenika, pri čemu su razlike najizraženije između krajnjih kategorija roditeljskog
obrazovanja.

Tablica 6. Politička samoeфикаsnost - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog
programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Sudjelovati u prosvjedima u svom mjestu	2,6	2,7	2,4	2,9	2,6	2,2	2,4	2,6	2,7
Pomoći organizirati politički prosvjed	2,1	2,1	2,1	2,3	2,1	2,0	2,0	2,1	2,2
Uvjeriti druge da potpišu peticiju vezanu uz politička ili društvena pitanja	2,3	2,4	2,2	2,6	2,3	2,0	2,1	2,3	2,5
Aktivno sudjelovati u radu organizacija koje pokušavaju riješiti društvene probleme	2,6	2,9	2,4	2,9	2,7	2,3	2,5	2,6	2,7
Preuzeti vodstvo u nekoj organizaciji koja se bavi društvenim problemima	2,2	2,3	2,1	2,2	2,3	2,0	2,2	2,1	2,3
Biti aktivan/na član/ica političke stranke	1,9	1,8	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Preuzeti funkciju unutar mladeži političke stranke	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0	2,0	2,0
Razgovarati o politici s osobama koje imaju više iskustva od mene	2,4	2,4	2,5	2,8	2,4	2,1	2,2	2,5	2,6

Politički interes

Politički interes može se odrediti kao stupanj u kojem politika zaokuplja pažnju pojedinca, odnosno kao spremnost pojedinca da vlastite kognitivne resurse usmjeri prema političkim sadržajima (Lupia i Philpot, 2005; van Deth, 1990). Politički interes posebno je važno promatrati kod mladih jer se upravo u adolescenciji i ranoj odrasloj dobi oblikuje, nakon čega pokazuje izrazitu stabilnost tijekom života (Prior, 2010; Russo i Stattin, 2017). Razina interesa koju mladi razviju na pragu odraslosti stoga predstavlja važan pokazatelj njihove buduće uloge u demokratskim procesima.

Politički interes ispitan je pitanjem „Koliko te zanima politika?“ uz ljestvicu od pet stupnjeva, od 1 – „Uopće me ne zanima“ do 5 – „Izrazito me zanima“. Raspodjela odgovora prikazana je u Tablici 7. Gotovo polovica učenika, točnije njih 45,3 %, iskazuje nezainteresiranost za politiku. Tako 18,7 % učenika politika uopće ne zanima, a dodatnih 26,6 % slabo zanima. Petina učenika (21,4 %) zauzima neutralnu poziciju, dok trećinu učenika politika donekle (27,2 %) ili izrazito (6 %) zanima. Prosječna vrijednost na razini cijelog uzorka iznosi 2,8 što ukazuje na osrednji politički interes među sudionicima.

Tablica 7. Politički interes (%).

	Uopće me ne zanima	Slabo me zanima	Niti me zanima, niti me ne zanima	Donekle me zanima	Izrazito me zanima
Koliko te zanima politika?	18,7	26,6	21,4	27,2	6,0

Razlike među podskupinama prikazane su u Tablici 8. Učenice i učenici ne razlikuju se statistički značajno u razini političkog interesa. S druge strane, značajne su razlike utvrđene s obzirom na tip školskog programa. Učenici trogodišnjih strukovnih programa iskazuju značajno niži interes za politiku od učenika četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa te učenika gimnazijskih programa. Pri tome, razlika između potonjih dviju skupina nije statistički značajna. Značajne razlike postoje i s obzirom na obrazovanje roditelja. Učenici čiji roditelji imaju kao najvišu razinu obrazovanja završenu osnovnu školu ili trogodišnju srednju školu iskazuju niži politički interes od učenika čiji roditelji imaju završenu četverogodišnju srednju školu te onih čiji roditelji imaju završenu višu školu ili fakultet, dok se posljednje dvije skupine međusobno ne razlikuju. Ovi nalazi upućuju na to da je politički interes učenika povezan s obrazovnim resursima u pogledu njihova obrazovnog profila,

ali i obrazovanja roditelja, te ukazuju na važnu ulogu srednjoškolskih programa u političkoj socijalizaciji mladih u Hrvatskoj.

Tablica 8. Politički interes - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Koliko te zanima politika?	2,8	2,7	2,8	3,0	2,9	2,3	2,5	2,8	2,9

Politička participacija

Politička participacija obuhvaća aktivnosti građana kojima oni nastoje utjecati na izbor političkih predstavnika i/ili na odluke koje ti predstavnici donose (Verba i sur., 1995). Pritom je moguće razlikovati formalne (konvencionalne) oblike participacije, poput glasanja na izborima, članstva u političkim strankama i kandidiranja, te neformalne (nekonvencionalne) oblike, poput potpisivanja peticija, sudjelovanja u prosvjedima, bojkota proizvoda, volontiranja ili dijeljenja političkih sadržaja na društvenim mrežama. Često se ističe da su mlađe generacije, u usporedbi sa starijima, manje sklone formalnim, a sklonije neformalnim oblicima političkog djelovanja (Dalton, 2016; Norris, 2002), zbog čega je u analizi participacije mladih važno obuhvatiti oba tipa aktivnosti.

Dosadašnje sudjelovanje učenika u neformalnim društvenim i političkim aktivnostima prikazano je u Tablici 9. Sudionici su za svaki od šest ponuđenih oblika političke participacije, na skali od tri stupnja, označili jesu li u njemu ikada sudjelovali ili, ako nisu, mogu li zamisliti da u njemu sudjeluju (1 – „Nisam i ne bih“; 2 – „Nisam, ali bih mogao/la“; 3 – „Sudjelovao/la sam u tome“). Učenici su u najvećoj mjeri sudjelovali u aktivnostima koje su bliže društvenom, nego uže shvaćenom političkom angažmanu. Tako je 63,1 % učenika doniralo financijsku ili materijalnu pomoć, a 44,7 % je volontiralo. Nešto više od četvrtine učenika potpisalo je peticiju (28,1 %) ili bojkotiralo proizvode zbog političkih ili moralnih razloga (29,1 %). Izrazitiji politički oblici djelovanja znatno su rjeđi. U prosvjedu je sudjelovalo 11,1 %

učenika, a politički je sadržaj na društvenim mrežama ili internetskim portalima dijelilo ili komentiralo 21,4 % učenika. Pri tome, valja istaknuti da je za većinu aktivnosti najveći udio onih koji nisu sudjelovali, ali mogu zamisliti svoje sudjelovanje u tim oblicima participacije. Primjerice, polovica učenika (50,2 %) može zamisliti da bi potpisali peticiju, a 48,8 % da bi sudjelovali u prosvjedu. Iznimka je dijeljenje i komentiranje političkog sadržaja na društvenim mrežama, koje više od polovice učenika (52,6 %) odbija i kao hipotetsku mogućnost, što je indikativno s obzirom na to da je riječ o okruženju u kojem mladi provode znatan dio vremena.

Tablica 9. Dosadašnja participacija i namjera buduće participacije u neformalnim političkim aktivnostima (%).

	Nisam i ne bih	Nisam, ali bih mogao/la	Sudjelovao/la sam u tome
Volontirao/la	14,3	41,1	44,7
Potpisao/la peticiju	21,7	50,2	28,1
Dijelio/la ili komentirao/la politički sadržaj na društvenim mrežama ili internetskim portalima	52,6	26,0	21,4
Bojkotirao/la proizvode zbog političkih ili moralnih razloga	35,6	35,3	29,1
Sudjelovao/la u prosvjedu	40,1	48,8	11,1
Donirao/la pomoć (financijsku ili materijalnu)	9,0	27,9	63,1

U Tablici 10 prikazane su procjene vjerojatnosti budućeg sudjelovanja u formalnim oblicima političke participacije. Sudionici su za svaki od četiri ponuđena oblika formalne participacije procijenili koliko je vjerojatno da će se u njega uključiti u budućnosti na skali od 1 – „Sigurno to ne bih napravio/la” do 4 – „Sigurno bih to napravio/la“. Učenici u najvećoj mjeri iskazuju namjeru glasanja na izborima. Tako 80,4 % njih navodi da bi vjerojatno ili sigurno glasalo, pri čemu gotovo polovica učenika (48 %) procjenjuje da bi to sigurno učinili. Ostali formalni oblici participacije znatno su im manje privlačni. Trećina učenika (33,6 %) vjerojatno bi ili sigurno pomagala kandidatu ili stranci tijekom izborne kampanje, petina (21 %) bi se pridružila političkoj stranci, a tek 12,5 % učenika bilo bi spremno kandidirati se na izborima.

Tablica 10. Namjera buduće participacije u formalnim političkim aktivnostima (%).

	Sigurno to ne bih napravio/la	Vjerojatno to ne bih napravio/la	Vjerojatno bih to napravio/la	Sigurno bih to napravio/la
Glasao/la na izborima	9,2	10,3	32,4	48,0
Pomagao/la kandidatu ili stranci tijekom izborne kampanje	20,9	45,5	26,5	7,1
Pridružio/la se političkoj stranci	40,9	38,0	15,4	5,6
Kandidirao/la se na izborima	60,0	27,4	7,7	4,8

Za potrebe analize razlika među podskupinama formirane su dvije skale – skala neformalne participacije (prosjeak šest tvrdnji) i skala formalne participacije (prosjeak četiriju tvrdnji namjere buduće participacije). Prosječna vrijednost na skali neformalne participacije iznosi 2,04, a na skali formalne participacije 2,20, što u oba slučaja odgovara sredini ljestvice. Prosječne vrijednosti po podskupinama prikazane su u Tablici 11.

Rodne su razlike statistički značajne na objema skalama, ali u suprotnim smjerovima. Učenice ostvaruju više rezultate na skali neformalne participacije, dok učenici ostvaruju više rezultate na skali formalne participacije. Drugim riječima, učenice su sklonije volontiranju, potpisivanju peticija i sličnim oblicima građanskog angažmana, a učenici institucionalnim oblicima političkog djelovanja. S obzirom na tip školskog programa, na skali neformalne participacije sve se tri skupine učenika međusobno statistički značajno razlikuju. Najviše rezultate ostvaruju gimnazijalci, zatim učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, a najniže rezultate učenici trogodišnjih strukovnih programa. Na skali formalne participacije, gimnazijalci i učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa ne razlikuju se, no obje skupine ostvaruju značajno više rezultate od učenika trogodišnjih strukovnih programa. Obrazovanje roditelja značajno je povezano s neformalnom participacijom. Sve se tri skupine međusobno razlikuju, pri čemu razina neformalne participacije raste s razinom obrazovanja roditelja. S druge strane, kod formalne participacije razlike s obzirom na obrazovanje roditelja nisu utvrđene.

Tablica 11. Politička participacija - Neformalna i formalna politička participacija – prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Neformalna participacija	2,0	2,2	2,0	2,2	2,0	1,8	1,9	2,1	2,1
Formalna participacija	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2	2,1	2,2	2,2	2,2

Motivacija za politički angažman

Motivacija se iz perspektive teorije samoodređenja (Deci i Ryan, 1985) može podijeliti na različite vrste, ovisno o tome proizlazi li ponašanje iz unutarnjih razloga (osobnih interesa, vrijednosti, uživanja) ili iz vanjskih razloga (pritisaka, očekivanja ili nagrada). Što je neko ponašanje više vođeno unutarnjim razlozima, veća je vjerojatnost da će se ono dugoročno održati. Kada je riječ o političkom djelovanju, istraživanja pokazuju da su osobe koje glasaju zato što smatraju da je sudjelovanje na izborima važno i u skladu s njihovim vrijednostima sklonije redovito izlaziti na izbore od osoba koje glasaju zbog osjećaja dužnosti, pritiska okoline ili drugih vanjskih razloga (Lydic i sur., 2025). Drugim riječima, autonomna motivacija pokazuje se snažnije povezanom sa stvarnim glasačkim ponašanjem od kontrolirane motivacije.

Motivacija za političko djelovanje u ovom je istraživanju mjerena četirima tvrdnjama od kojih svaka predstavlja po jednu vrstu motivacije iz perspektive teorije samoodređenja (Deci i Ryan, 1985). Tvrdnje su predstavljene kao razlozi za političko djelovanje (npr. „Zato što mi je to osobno važno“), a sudionici su za svaku tvrdnju procjenjivali koliko je istinita za njih na skali od 1 – „Uopće nije istinito“ do 7 – „U potpunosti istinito“. Za svaku tvrdnju su mogli odabrati i opciju „Ne odnosi se na mene“.

Općenito, rezultati upućuju na niže razine motivacije za politički angažman – najčešći je odabrani odgovor „Uopće nije istinito“ na svim tvrdnjama. Ipak, razlozi za uključivanje u političko djelovanje koje najviše sudionika smatra barem djelomično istinitima za sebe jesu

osobna važnost te moguće koristi kao što su poznanstva ili iskustva. S druge strane, najmanje sudionika smatra da bi se loše osjećali ako se ne bi uključili te da im je to zanimljivo ili ispunjavajuće. Prosječni odgovori učenika vidljivi su u Tablici 12.

Tablica 12. Motivacija za politički angažman (%).

	1 – Uopće nije istinito	2	3	4 – Djelo- mično istinito	5	6	7 – U pot- punosti istinito	Ne odnosi se na mene
Zato što mi je to osobno važno	23,0	9,8	11,8	17,6	9,1	7,4	5,3	15,9
Zbog koristi koje mogu proizaći iz toga (npr. poznanstva, iskustvo)	20,2	13,7	14,1	17,9	10,2	4,8	5,9	13,1
Zato što bih se loše osjećao/la kad se ne bih uopće uključio/la	34,2	12,6	10,9	13,3	6,3	4,3	2,5	15,8
Zato što mi je to zanimljivo i ispunjavajuće	30,6	12,2	13,3	14,7	6,0	5,7	3,4	13,9

Analiza rodni razlika ukazuje na značajne razlike kad je riječ o osobnoj važnosti angažmana te osjećaju krivnje zbog neuključivanja. Na objema tvrdnjama učenice postižu značajno više vrijednosti od učenika. Međutim, bitno je naglasiti kako su dobivene razlike prilično male. Na preostalim dvjema tvrdnjama nisu pronađene značajne rodne razlike.

Statistički značajne razlike prema tipu školskog programa dobivene su na sve četiri tvrdnje. Rezultati pokazuju kako je uključivanje u političko djelovanje češće osobno važno za gimnazijalce, nešto manje za učenike četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, a najmanje za učenike trogodišnjih strukovnih programa. Kada je riječ o koristima koje mogu proizaći iz uključivanja u političko djelovanje, nije utvrđena razlika između gimnazijalaca i učenika četverogodišnjih i petogodišnjih programa, no učenici trogodišnjih programa značajno se manje uključuju iz tog razloga. S druge strane, na tvrdnjama koje opisuju osjećaj krivnje zbog neuključivanja i unutarnju motivaciju ne postoje razlike između učenika četverogodišnjih i petogodišnjih programa te trogodišnjih programa, dok gimnazijalci u prosjeku ostvaruju značajno više vrijednosti na tim tvrdnjama.

Dobivene su i statistički značajne razlike prema obrazovanju roditelja za tri tvrdnje: osobnu važnost, moguće koristi od uključivanja te osjećaj krivnje zbog neuključivanja. Daljnji te-

stovi između podskupina različitih razina obrazovanja roditelja ukazuju na jasnu hijerarhijsku strukturu razlika – osobna važnost češći je razlog uključivanja kod učenika čiji roditelji imaju završenu višu školu ili fakultet, nešto rjeđi je kod učenika čiji roditelji imaju završenu četverogodišnju srednju školu, a najrjeđi je kod učenika čiji roditelji imaju završenu osnovnu ili trogodišnju strukovnu školu. Međutim, kod ostalih tvrdnji značajna je razlika jedino između učenika čiji roditelji imaju završenu višu školu ili fakultet i učenika čiji roditelji imaju završenu osnovnu ili trogodišnju strukovnu školu, i to na tvrdnji koja opisuje osjećaj krivnje zbog neuključivanja. Ukupne prosječne vrijednosti, kao i prosjeci prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja, prikazani su u Tablici 13.

Tablica 13. Motivacija za politički angažman - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosijek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Zato što mi je to osobno važno	3,3	3,4	3,2	4,1	3,2	2,5	2,8	3,2	3,6
Zbog koristi koje mogu proizaći iz toga (npr. poznanstva, iskustvo)	3,2	3,3	3,3	3,6	3,4	2,6	3,0	3,3	3,4
Zato što bih se loše osjećao/la kad se ne bih uopće uključio/la	2,6	2,8	2,5	3,1	2,6	2,2	2,4	2,6	2,8
Zato što mi je to zanimljivo i ispunjavajuće	2,8	2,8	2,8	3,2	2,8	2,5	2,6	2,8	3,0

Stavovi prema političkom angažmanu mladih

Ispitivanjem stavova učenika prema političkom angažmanu mladih nastojao se dobiti uvid u odnos sudionika prema politici i razloge mladih za neuključivanje u politiku i političko djelovanje. Ti su stavovi ispitani sa sedam tvrdnji koje su prikazane u Tablici 14. Sudionici su za svaku tvrdnju označavali stupanj slaganja na skali od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“.

Prosječni odgovori učenika vidljivi su u Tablici 14. Sudionici se najviše slažu s tvrdnjom da nemaju dovoljno znanja o politici da bi se njome bavili te s tvrdnjom da bi mladi trebali više međusobno razgovarati o politici. Najmanje ih se slaže s time da su ih u obitelji naučili da se drže podalje od politike.

Tablica 14. Stavovi prema političkom angažmanu mladih (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Nema smisla politički i društveno se angažirati jer se stvari ionako nikad ne mijenjaju	17,6	22,8	37,1	14,9	7,6
Ne znam dovoljno o politici da bih se bavio/la političkim pitanjima	10,0	16,0	30,6	29,3	14,1
Drugi ljudi se bave politikom, ne moram ja	15,3	20,5	34,8	19,4	10,0
Rasprave o političkim pitanjima često dovode do svađa, pa ih radije izbjegavam	12,1	17,3	34,0	27,2	9,4
Mladi bi trebali međusobno više razgovarati o politici	10,4	12,6	37,5	28,6	10,9
U obitelji su me naučili da se držim podalje od politike	16,9	27,7	39,5	11,6	4,2
Izbjegavam razmišljati o politici	13,4	19,5	34,9	21,1	11,2

Rezultati ukazuju na to da postoje rodne razlike u nekoliko stavova, pri čemu učenice pokazuju značajno viši stupanj slaganja s tvrdnjama. Naime, učenice se značajno više od učenika slažu s time da ne znaju dovoljno o politici da bi se njome bavile, da rasprave o političkim pitanjima dovode do svađa, da bi mladi trebali češće međusobno razgovarati o politici te da izbjegavaju razmišljati o politici.

Kad je riječ o razlikama u stavovima među učenicima koji pohađaju različite školske programe, dobivene su statistički značajne razlike na svim tvrdnjama, osim za tvrdnju „Ne znam dovoljno o politici da bih se bavio/la političkim temama“. Sve razlike idu u očekivanom smjeru: učenici gimnazija pokazuju najmanji stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama, učenici četverogodišnjih i petogodišnjih programa nešto viši, a učenici trogodišnjih strukovnih programa najviši stupanj slaganja. Iznimka je pozitivno orijentirana tvrdnja „Mladi bi trebali međusobno više razgovarati o politici“ s kojom se najviše slažu gimnazijalci, a najmanje učenici trogodišnjih strukovnih škola.

Slične obrasce rezultata pokazuju i razlike prema obrazovanju roditelja. Statistički značajne razlike prema razini obrazovanja roditelja nađene su za sve tvrdnje, osim za tvrdnju „Ne znam dovoljno o politici da bih se bavio/la političkim temama“. Učenici čiji su roditelji završili višu školu ili fakultet značajno se manje slažu s većinom tvrdnji od učenika čiji su roditelji završili osnovnu ili trogodišnju strukovnu školu. Učenici čiji su roditelji završili četverogodišnju strukovnu školu ne razlikuju se značajno od ostalih, osim na tvrdnji „Drugi ljudi se bave politikom, ne moram ja“, s kojom se značajno manje slažu od učenika čiji su roditelji završili trogodišnju strukovnu školu, a više od učenika čiji su roditelji završili višu školu ili fakultet. Za tvrdnju „Mladi bi trebali međusobno više razgovarati o politici“ slaganje prati obrnuti obrazac. Ukupne prosječne vrijednosti, kao i prosjeci prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja, prikazane su u Tablici 15.

Tablica 15. Stavovi prema političkom angažmanu mladih - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili tro-godišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Nema smisla politički i društveno se angažirati jer se stvari ionako nikad ne mijenjaju	2,7	2,7	2,7	2,4	2,8	2,9	2,9	2,7	2,6
Ne znam dovoljno o politici da bih se bavio/la političkim pitanjima	3,2	3,4	3,1	3,1	3,3	3,2	3,3	3,2	3,1
Drugi ljudi se bave politikom, ne moram ja	2,9	2,8	2,9	2,4	2,9	3,3	3,2	2,9	2,7
Rasprave o političkim pitanjima često dovode do svađa, pa ih radije izbjegavam	3,1	3,2	2,9	2,8	3,1	3,2	3,2	3,1	2,9
Mladi bi trebali međusobno više razgovarati o politici	3,2	3,3	3,1	3,6	3,2	2,7	3,0	3,1	3,4
U obitelji su me naučili da se držim podalje od politike	2,6	2,5	2,6	2,4	2,6	2,8	2,8	2,6	2,5
Izbjegavam razmišljati o politici	3,0	3,1	2,9	2,7	3,0	3,2	3,2	3,0	2,8

VRIJEDNOSTI I STAVOVI

Važan aspekt političke kompetencije mladih, pored njihova znanja i participacije u društvenim i političkim aktivnostima, jesu i vrijednosti i stavovi koji čine okosnicu ponašanja pojedinca u demokratskom društvu. U sljedećim odlomcima razmatraju se mnogi bitni aspekti ove domene političke kulture učenika: njihova politička orijentacija, autoritarnost, odnos prema rodnoj ravnopravnosti, stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije, nacionalna isključivost, odnos prema Domovinskom i Drugom svjetskom ratu, povjerenje u institucije te odnos prema izabranim društvenim pitanjima aktualnima u vremenu prikupljanja podataka.

Politička orijentacija

Samopozicioniranje na ideološkoj ljestvici *lijevo-desno* daje generalni okvir o tome kako učenici razumiju vlastite političke vrijednosti, stavove i ponašanje. Pritom treba znati da se politička orijentacija oblikuje u kontekstu konkretnih povijesnih, nacionalnih, društvenih, kulturnih, ekonomskih i drugih dimenzija određenog društva (Raos, 2024). U skladu s tim, treba očekivati da na formiranje ideološke orijentacije mladih u Hrvatskoj utječe nasljeđe Drugoga svjetskog i Domovinskog rata te socijalističkog razdoblja, kao i uspostava liberalno-demokratskog i kapitalističkog sustava, odnosno politička, društvena i gospodarska tranzicija, ali i suvremena društvena i politička zbivanja.

U Tablici 16 prikazani su pokazatelji ideološke samoidentifikacije, odnosno političke orijentacije sudionika. Politička orijentacija mjerena je jednom tvrdnjom „Općenito govoreći, gdje bi svrstao/la svoje stavove na ovoj ljestvici?“ s pripadajućom skalom od 0 – „Krajnja ljevica“ do 10 – „Krajnja desnica“ i središnjom vrijednošću 5 – „Centar“.

Tablica 16. Politička orijentacija (%)

Krajnja ljevica		Centar								Krajnja desnica	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
2,6	2,1	4,7	6,2	6,2	44,9	6,3	8,8	4,9	3,3	10,1	

Kao u brojnim demokratskim društvima unatrag niz godina, većina anketiranih učenika optira za ideološko-politički centar, bilo zato što uistinu ne znaju gdje bi se svrstali, bilo zato što politički centar u pravilu kotira kao najneutralnije i ujedno najoportunije opredjeljenje. Anketiranih učenika koji tendiraju nekom obliku desne političke orijentacije (od blage do krajnje desnice) značajno je više nego onih koji se smještaju na spektar blage do krajnje ljevice (27,1 % u usporedbi s 15,6 %). Ovakav nalaz valja razmatrati u kontekstu pojačanih desnih tendencija u društvu, potencijalnog utjecaja društvenih mreža i sadržaja vezanih uz identitetske politike te činjenice da aktualna generacija učenika završnih razreda srednjih škola od početka svojih školskih dana odrasta u zemlji gdje na nacionalnoj razini vlast kontinuirano obnašaju vlade desnog centra s istom vodećom strankom i premijerom.

U pogledu političke orijentacije sudionici se međusobno statistički značajno razlikuju s obzirom na spol i vrstu školskog programa, dok izostaje utjecaj obrazovanja roditelja. Ukupni

prosjeck, kao i prosjeci prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja, prikazani su u Tablici 17. Iako sudionici u prosjeku zauzimaju pozicije političkog centra, analiza pokazuje da su učenici u prosjeku nešto desnije orijentirani od učenica. Vrsta srednjoškolskog programa sudionike diferencira linearno: gimnazijalci se prosječno svrstavaju minimalno lijevo od strogog centra, učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa pola stupnja desno od centra, a učenici trogodišnjih strukovnih škola još pola stupnja udesno (na stupanj 6). Konačno, iako je zamjetan trend prema kojem je niže obrazovanje roditelja povezano s desnijom političkom orijentacijom sudionika, isti nije statistički značajan.

Tablica 17. Politička orijentacija – prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck		Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja			
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Općenito govoreći, gdje bi svrstao svoje stavove na ovoj ljestvici?	5,5	4,9	6,1	4,9	5,6	6,0	5,8	5,5	5,3

Autoritarnost

Autoritarnost je jedan od najdugovječnijih i najproučavanijih koncepata u društvenim znanostima, a odnosi se na sklonost pojedinaca da se pokoravaju autoritetima u društvu, ali i da se izrazito negativno odnose prema onima koji se autoritetima ne pokoravaju. Vezana je uz niz nedemokratskih stavova i predrasuda te viših razina ekstremizma i netolerancije (npr. Altemeyer, 1998; Duckitt, 2022; Duckitt i Sibley, 2007; Martin, 2001; Matić Bojić i Bovan, 2024). Upravo zbog tih veza, važno je pratiti razine autoritarnosti u društvu, a pogotovo kod mladih (pregled hrvatskih istraživanja u Raos i Zakošek, 2024).

U ovom istraživanju, autoritarnost je mjerena skalom koja je korištena u nizu istraživanja Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, a zahvaća autoritarnost s posebnim naglaskom na njezinu političku dimenziju (Raos i Zakošek, 2024). Sudionici su za svih pet tvrdnji procjenjivali koliko se slažu na skali od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“. Distribucija odgovora na pojedinim tvrdnjama nalazi se u Tablici 18.

Tablica 18. Autoritarnost (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati	28,0	26,9	34,8	8,4	2,0
Treba onemogućiti da se u medi- jima govori suprotno mišljenju većine	31,4	26,2	27,9	9,8	4,7
Poželjno je da na političkoj sceni duže vrijeme dominira jedna jaka stranka	15,6	24,6	45,4	12,0	2,4
Zadaća opozicije nije kritizirati vladu, nego podržavati njen rad	10,8	21,2	53,8	12,2	2,0
Mišljenje većine uvijek je najbolje	21,5	31,8	29,2	13,3	4,2
Vladajuća stranka treba imati ap- solutnu slobodu vladanja između dvaju parlamentarnih izbora	17,1	26,7	47,0	7,7	1,5

Kao što je vidljivo u Tablici 18, tek manji dio učenika u istraživanju podržava autoritarne ideje, poput onih da se moćnicima ne treba zamjerati, da je mišljenje većine uvijek najbolje, da vladajuća stranka treba imati apsolutnu slobodu vladanja itd. To ukazuje, suprotno nekim društvenim i medijskim narativima, na to da mladi ne podržavaju autoritarne ideje unutar politike. Međutim, valja imati na umu da, iako se popriličan udio učenika eksplicitno protivi autoritarnim idejama, od trećine do polovice njih na tvrdnjama se izjašnjava neutralno (odnosno niti se slažu, niti se ne slažu). To može ukazivati na to da oni zaista imaju nedefiniran stav, ali moguće je i da je ovo pokazatelj izbjegavanja odgovora kao tendencije ka isključivanju iz društveno-političke sfere ili pak potencijal za rast podrške autoritarnim idejama.

U Tablici 19 nalaze se prosječne vrijednosti odgovora na pojedine tvrdnje skale autoritarnosti te raspodjela rezultata po podskupinama. Kao što je prethodno istaknuto, autoritarnost učenika na pojedinim tvrdnjama, ali i ukupna, ispod je središnje točke ljestvice (ljestvica ide od 1 do 5; 3 je središnji odgovor). Promatrajući rodne razlike, možemo vidjeti kako postoje statistički značajne razlike u dvije od šest tvrdnji i to takve da učenici iskazuju veće razine autoritarnosti od učenica. S druge strane, razlike s obzirom na školski program značajne su i na razini svih pojedinih tvrdnji. One su u očekivanom smjeru i praktički su linearne – najniže razine autoritarnosti iskazuju učenici gimnazijskih programa, zatim četvero-

godišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, a najviše razine autoritarnosti imaju učenici trogodišnjih strukovnih programa. Slični rezultati vrijede i za obrazovanje roditelja – što je ono više, to učenici manje podržavaju autoritarne ideje (iako se tu učenici roditelja s četverogodišnjom srednjom i višom školom ili fakultetom u manjoj mjeri značajno razlikuju). Unatoč ovim sasvim jasnim razlikama uvjetovanim okolinskim značajkama, obrazovanjem roditelja i školskim programom, valja podsjetiti da je riječ o relativno niskim razinama autoritarnosti.

Tablica 19. Autoritarnost - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati	2,3	2,3	2,3	2,1	2,3	2,5	2,6	2,2	2,2
Treba onemogućiti da se u medijima govori suprotno mišljenju većine	2,3	2,2	2,4	1,8	2,3	2,7	2,6	2,3	2,1
Poželjno je da na političkoj sceni duže vrijeme dominira jedna jaka stranka	2,6	2,5	2,7	2,3	2,7	2,9	2,9	2,6	2,5
Zadaća opozicije nije kritizirati vladu, nego podržavati njen rad	2,7	2,7	2,8	2,5	2,8	2,9	3,0	2,8	2,6
Mišljenje većine uvijek je najbolje	2,5	2,4	2,5	2,0	2,5	3,0	2,8	2,4	2,3
Vladajuća stranka treba imati apsolutnu slobodu vladanja između dvaju parlamentarnih izbora	2,5	2,5	2,5	2,2	2,5	2,7	2,8	2,5	2,4

Stavovi o rodnoj ravnopravnosti

Ravnopravnost spolova u Ustavu Republike Hrvatske istaknuta je kao jedna od najviših vrednota ustavnog poretka. Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 116/2003, Članak 5), označava da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata. Provedenim istraživanjem ispitani su stavovi učenika prema rodnoj ravnopravnosti korištenjem skale od šest tvrdnji s Likertovom ljestvicom od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“.

Prosječni rezultati na cjelokupnom uzorku upućuju na razmjerno egalitarne stavove sudionika istraživanja. Kao što je vidljivo iz Tablice 20, učenici se u prosjeku uglavnom ne slažu s tvrdnjama da se uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju razlikovati jer se žene trebaju posvetiti kućanstvu i brizi o djeci, da nije potrebno više žena na pozicijama moći u društvu te da nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca. S druge strane, u prosjeku se slažu s tim da žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove, dok se niti slažu niti ne slažu s tim da je muškarac taj koji bi morao zarađivati i prehranjivati obitelj, kao i da su žene biološki predodređene da budu bolje u poslovima s ljudima nego u tehnici i informatici. Međutim, na razini pojedinih tvrdnji vidljivo je da nemali postotak učenika zauzima rodno neegalitarne pozicije. Tako petina učenika smatra da se uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju razlikovati jer se žene trebaju primarno posvetiti kućanstvu i djeci, a oko deset posto smatra da iz istog razloga ne trebamo više žena na društvenim pozicijama moći. Trećina sudionika smatra da su žene biološki predodređene za uspjeh u poslovima s ljudima. Oko trideset posto sudionika neutralno je ili se ne slaže s ravnopravnom podjelom kućanskih poslova, dok je oko 35 % neutralno ili suglasno s tim da nije dobro da žena počne zarađivati više od muškarca.

Tablica 20. Stavovi o rodnoj ravnopravnosti (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju se razlikovati jer su žene te koje bi se trebale primarno posvetiti kućanstvu i brizi o djeci	31,8	22,9	24,8	14,1	6,4
Žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove kao što su kuhanje, glačanje i pospremanje	3,5	6,6	18,9	30,5	40,6
Muškarac je taj koji bi morao zarađivati i prehranjivati obitelj	14,7	21,2	29,1	23,1	12,0
Žene su biološki predodređene da budu bolje u poslovima s ljudima kao što su učiteljice i njegovateljice nego u tehnici i informatici	14,6	20,2	32,2	23,8	9,2
Nije nam potrebno više žena na pozicijama moći u društvu jer je ženina primarna uloga briga o obitelji	39,8	28,3	22,6	6,6	2,8
Nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca	33,0	31,4	24,4	7,1	4,1

Kad se razmotre rodne razlike, vidljivo je da su učenice sustavno sklonije različitim aspektima rodne ravnopravnosti nego učenici. Statistički značajne razlike prisutne su kod svih ispitivanih tvrdnji. Isto vrijedi i kod razlika u stavovima s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa koji učenici pohađaju. Najizraženija je sklonost rodnoj ravnopravnosti kod gimnazijalaca, slijede učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, pa učenici trogodišnjih strukovnih programa. Jedini izuzetak je tvrdnja o biološkoj predodređenosti žena za pojedine poslove, koju gimnazijalci statistički značajno manje prihvaćaju od učenika strukovnih programa, pri čemu se učenici različitih strukovnih programa međusobno ne razlikuju. Konačno, razmotrene su i razlike u stavovima s obzirom na razinu obrazovanja roditelja. Statistički značajna razlika utvrđena je kod triju tvrdnji. Učenici čiji roditelji imaju više ili visoko obrazovanje, u usporedbi s učenicima čiji roditelji imaju završenu osnovnu ili trogodišnju strukovnu školu, imaju statistički značajno niže slaganje s tvrdnjama da se uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju razlikovati te da nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca. Njihovi se stavovi pritom ne razlikuju od stavova učenika čiji roditelji imaju završenu četverogodišnju srednju školu. Ta-

kođer, učenici čiji roditelji imaju završenu osnovnu ili trogodišnju strukovnu školu statistički su značajno skloniji iskazivati stav prema kojem nam nije potrebno više žena na pozicijama moći jer je ženina primarna uloga briga o obitelji u usporedbi s učenicima iz drugih dviju skupina podijeljenih prema obrazovanju roditelja. Ukupne prosječne vrijednosti, kao i prosjeci prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja, prikazani su u Tablici 21.

Tablica 21. Stavovi o rodnoj ravnopravnosti - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju se razlikovati jer su žene te koje bi se trebale primarno posvetiti kućanstvu i brizi o djeci	2,4	1,8	3,0	1,9	2,5	2,9	2,6	2,5	2,3
Žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove kao što su kuhanje, glačanje i pospremanje	4,0	4,4	3,6	4,2	4,0	3,7	4,0	4,0	4,0
Muškarac je taj koji bi morao zarađivati i prehranjivati obitelj	3,0	2,5	3,4	2,6	3,0	3,3	3,1	3,0	2,9
Žene su biološki predodređene da budu bolje u poslovima s ljudima kao što su učiteljice i njegovateljice nego u tehnici i informatici	2,9	2,6	3,3	2,7	3,0	3,2	3,0	3,0	2,9
Nije nam potrebno više žena na pozicijama moći u društvu jer je ženina primarna uloga briga o obitelji	2,0	1,5	2,6	1,5	2,1	2,7	2,3	2,1	1,9
Nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca	2,2	1,8	2,5	1,7	2,2	2,7	2,4	2,2	2,1

Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije

U okviru praćenja učeničkih demokratskih vrijednosti i stavova, posebna je pažnja pridana stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije. Rezultati različitih istraživanja koja su nedavno provedena u Hrvatskoj ukazuju na široku rasprostranjenost predrasuda, stereotipa i diskriminacije pripadnika seksualnih manjina (npr. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2026; Puzić i sur., 2023). U ovom istraživanju fokus je na stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije, odnosno osobama koje seksualno privlače isključivo osobe istog spola. Pritom valja naglasiti da se svih osam tvrdnji skale stavova prema osobama homoseksualne orijentacije odnosi i na gej muškarce i na lezbijke, bez obzira na kvalitativne i kvantitativne razlike u stavovima prema ovim dvjema skupinama. Sudionici su svoj stav izražavali koristeći Likertovu ljestvicu od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“.

Raspodjela rezultata na pojedinim tvrdnjama ukazuje na to da vrlo visok postotak učenika ima negativne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije (Tablica 22). Primjerice, oko polovice učenika smatra da je homoseksualnost neka vrsta poremećaja ili bolesti te da bi osobama homoseksualne orijentacije trebalo zabraniti javne istupe jer time loše utječu na mlade. Nadalje, preko 60 % sudionika istraživanja smatra da osobe homoseksualne orijentacije svoju seksualnu orijentaciju ne bi trebale isticati u javnosti. Gotovo polovica uzorka smatra da osobama homoseksualne orijentacije ne treba dozvoliti posvajanje djece, a 30 % i da im treba zabraniti rad s djecom. Značajan postotak učenika izvještava i o sljedećim negativnim stavovima ili ponašajnim namjerama: više od trećine učenika smatra da bi se osjećalo nelagodno u društvu osobe homoseksualne orijentacije i navode da im nije svejedno koje su seksualne orijentacije njihovi prijatelji, uz petinu neutralnih u oba slučaja, a gotovo 30 % bi prestalo na društvenim mrežama pratiti poznatu osobu koja bi se javno izjasnila o svojoj homoseksualnoj orijentaciji.

Tablica 22. Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja ili bolesti	17,9	11,2	19,5	19,3	32,0
Osobama homoseksualne orijentacije bi trebalo zabraniti javne istupe jer na taj način loše utječu na mlade	16,1	12,8	21,9	21,3	27,8
Osobe homoseksualne orijentacije imaju pravo raditi privatno što god hoće, ali ne bi u javnosti trebale isticati svoju seksualnu orijentaciju	9,7	8,7	18,3	25,6	37,7
Osobama homoseksualne orijentacije treba dozvoliti posvajanje djece	31,3	17,1	22,7	17,3	11,7
Osobama homoseksualne orijentacije treba zabraniti rad s djecom	19,8	24,7	25,4	11,3	18,8
Osjećao/la bih se nelagodno u društvu osobe homoseksualne orijentacije	22,4	20,8	20,7	18,5	17,6
Svejedno mi je koje su seksualne orijentacije moji prijatelji	18,0	18,7	21,7	20,1	21,6
Prestao/la bih pratiti na društvenim mrežama poznatu osobu ako bi se javno izjasnila o svojoj homoseksualnoj orijentaciji	25,2	22,3	23,2	12,6	16,8

Na svim ispitivanim tvrdnjama učenice izražavaju statistički značajno pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od učenika. Najizraženije su razlike zabilježene kod tvrdnji „Prestao/la bih pratiti na društvenim mrežama poznatu osobu ako bi se javno izjasnila o svojoj homoseksualnoj orijentaciji“, „Osjećao/la bih se nelagodno u društvu osobe homoseksualne orijentacije“ te „Svejedno mi je koje seksualne orijentacije su moji prijatelji“, gdje učenice u prosjeku zauzimaju stav koji je za više od jednog stupnja pozitivniji nego što je to stav učenika. Kad se promotre razlike s obzirom na vrstu školskog programa koji učenici pohađaju, može se zaključiti da najpozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije iskazuju gimnazijalci, slijede učenici četverogodišnjih i petogodišnjih

strukovnih programa, pa učenici trogodišnjih strukovnih programa čiji su stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije negativniji nego u ostatku uzorka. Kod posljednje četiri tvrdnje skale stavova prema osobama homoseksualne orijentacije (v. Tablica 23) statistički značajna razlika postoji među svim skupinama. S druge strane, na tvrdnjama iz prve polovice skale gimnazijalci se statistički značajno razlikuju od učenika strukovnih programa, dok se oni međusobno ne razlikuju s obzirom na duljinu trajanja strukovnog obrazovanja.

Konačno, nešto je složenija slika kad je riječ o razlikama u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije među učenicima različitih razina obrazovanja roditelja. Na većini tvrdnji (točnije, šest od osam), učenici čiji su roditelji završili višu školu ili fakultet imaju statistički značajno pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od učenika čiji su roditelji nižih razina obrazovanja, koji se pak međusobno ne razlikuju. Izuzetak predstavlja tvrdnja „Osobe homoseksualne orijentacije imaju pravo raditi privatno što god hoće, ali ne bi u javnosti trebale isticati svoju seksualnu orijentaciju“, gdje su stavovi učenika više i visoko obrazovanih roditelja statistički značajno pozitivniji od stavova učenika čiji su roditelji završili osnovno ili trogodišnje strukovno obrazovanje, dok se stavovi učenika čiji roditelji imaju završeno četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje ne razlikuju od stavova ostalih dviju podskupina. Također, kod tvrdnje „Osobama homoseksualne orijentacije treba dozvoliti posvajanje djece“ statistički značajna razlika utvrđena je jedino među skupinama učenika čiji su roditelji završili višu školu ili fakultet i učenika čiji roditelji imaju završeno četverogodišnje srednje obrazovanje. U oba slučaja, učenici s roditeljima više razine obrazovanja imaju pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije.

Tablica 23. Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja ili bolesti	3,4	2,9	3,8	2,7	3,6	3,8	3,5	3,6	3,2
Osobama homoseksualne orijentacije bi trebalo zabraniti javne istupe jer na taj način loše utječu na mlade	3,3	2,8	3,8	2,6	3,5	3,8	3,5	3,5	3,1
Osobe homoseksualne orijentacije imaju pravo raditi privatno što god hoće, ali ne bi u javnosti trebale isticati svoju seksualnu orijentaciju	3,7	3,5	4,0	3,4	3,9	3,8	3,9	3,8	3,6
Osobama homoseksualne orijentacije treba dozvoliti posvajanje djece	2,6	3,1	2,2	3,1	2,5	2,3	2,5	2,5	2,8
Osobama homoseksualne orijentacije treba zabraniti rad s djecom	2,9	2,3	3,4	2,2	3,0	3,4	3,0	3,0	2,7
Osjećao/la bih se nelagodno u društvu osobe homoseksualne orijentacije	2,9	2,3	3,4	2,2	3,0	3,6	3,1	3,0	2,7
Svejedno mi je koje su seksualne orijentacije moji prijatelji	3,1	3,7	2,6	3,7	3,0	2,5	2,9	3,0	3,2
Prestao/la bih pratiti na društvenim mrežama poznatu osobu ako bi se javno izjasnila o svojoj homoseksualnoj orijentaciji	2,7	2,1	3,3	2,2	2,8	3,3	2,9	2,9	2,6

Nacionalna isključivost

U posljednjih nekoliko godina ubrzano raste etnička heterogenost hrvatskog društva (Državni zavod za statistiku, 2026), pa je vrijedno razmotriti nacionalnu uključenost ili isključenost učenika završnih razreda srednjih škola u aktualnom društvenom trenutku. Četiri tvrdnje koje upućuju na ovaj konstrukt konceptualno su bliske drugim često ispitivanim konstruktima kao što su stavovi prema multikulturalnosti, imigrantima, etničkim manjinama ili stranim radnicima, socijalna distanca, asimilacijske težnje i sl. (npr. Ajduković i sur., 2019; Löw i sur., 2022). Sudionici su svoje slaganje s tvrdnjama izražavali koristeći Likertovu ljestvicu od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“.

Prema raspodjeli rezultata i prosječnim rezultatima na cjelokupnom uzorku, razvidno je da većina učenika ne iskazuje visoku nacionalnu isključivost (Tablica 24). Preko tri četvrtine učenika može se zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti. Više od polovice uzorka stava je da u Hrvatskoj etnički Hrvati ne bi trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske. Preko četvrtine učenika na ovoj tvrdnji zauzima neutralnu poziciju (niti se slažu, niti se ne slažu). Vrlo visoki postotci zauzimanja neutralnog stava (iznad 35 %) prisutni su i kod ostale dvije tvrdnje, što svjedoči o kompleksnosti procesa formiranja stavova i faktora koji na njih utječu. Pored toga, nešto više od 40 % učenika ne misli da bi ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebali odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskoj tradiciji, a više od četvrtine učenika ima pozitivan stav prema multikulturalnosti društva.

Tablica 24. Nacionalna isključivost (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji	12,4	29,8	36,3	12,6	8,9
Za državu je dobro da u njoj žive osobe različitih rasa, religija ili kultura	11,9	20,5	38,3	22,9	6,4
Mogu se zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti	5,0	5,4	12,3	36,9	40,5
U Hrvatskoj bi etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske	23,3	29,8	27,4	11,4	8,1

Kod svih tvrdnji skale nacionalne isključivosti zabilježene su statistički značajne rodne razlike. U usporedbi s učenicima, učenice izražavaju značajno pozitivnije stavove prema multikulturalnosti društva te uspostavljanju prijateljskih odnosa s pripadnicima drugih rasa, religija ili nacionalnosti. Kod negativno orijentiranih tvrdnji koje se odnose na asimilaciju imigranata i propagiranje većih prava za etničke Hrvate, učenice u prosjeku iskazuju manje slaganje nego učenici. Kad se razmotre razlike s obzirom na vrstu školskog programa koji učenici pohađaju, evidentan je trend prema kojemu najmanju nacionalnu isključivost iskazuju gimnazijalci, slijede učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, pa učenici trogodišnjih strukovnih programa koji iskazuju najvišu, iako ne visoku, razinu nacionalne isključivosti. Pritom valja naglasiti da kod dviju tvrdnji („Ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji“ i „U Hrvatskoj bi etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske“), gimnazijalci izražavaju statistički značajno niže slaganje sa sadržajem tvrdnji od učenika strukovnih programa, koji se međusobno u ovim stavovima ne razlikuju. Konačno, kad je riječ o nacionalnoj isključivosti učenika s obzirom na različite razine obrazovanja roditelja, zanimljivo je da ni na jednoj tvrdnji nisu utvrđene statistički značajne razlike. Prema tome, može se zaključiti da je nacionalna isključivost učenika obuhvaćenih uzorkom neovisna o obrazovanju njihovih roditelja. Ukupne prosječne vrijednosti, kao i prosjeci prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja, prikazani su u Tablici 25.

Tablica 25. Nacionalna isključivost - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji	2,8	2,5	3,0	2,6	2,8	2,9	2,7	2,8	2,8
Za državu je dobro da u njoj žive osobe različitih rasa, religija ili kultura	2,9	3,1	2,7	3,1	2,9	2,6	2,9	2,9	3,0
Mogu se zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti	4,0	4,3	3,8	4,4	4,1	3,5	3,9	4,0	4,1
U Hrvatskoj bi etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske	2,5	2,3	2,7	2,2	2,6	2,7	2,6	2,5	2,5

Stavovi o nekim aspektima Domovinskog rata i nasljedu Drugog svjetskog rata

Političke teme oko kojih u javnosti postoje različita tumačenja mogu pružiti dobar uvid u političke stavove mladih. One mogu ukazati na mjeru u kojoj mladi ljudi kritički promišljaju suvremenu društvenu stvarnost te koliko se oslanjaju na dominantne narative, raširene političke interpretacije i mitove. U tom smislu u ovom istraživanju ispitivali odnos sudionika prema odabranim aspektima hrvatske povijesti i kulture sjećanja, uključujući Domovinski rat i Drugi svjetski rat, simboličke temelje suvremene hrvatske državnosti i korištenje s njima povezanih, ideološki obilježenih simbola u javnosti. Sudionici su za svaku od pet tvrdnji o Domovinskom ratu i osam tvrdnji o Drugom svjetskom ratu procjenjivali koliko se s njima slažu na skali od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“.

Odnos prema Domovinskom ratu, kako se ispitivao u ovom istraživanju, pokazuje da se dominantno radi o kombinaciji podijeljenih stavova i izražene središnje pozicije (Tablica

26). Naime, kada odgovore grupiramo u tri kategorije (ne slažem se, niti se slažem, niti se ne slažem i slažem se) vidljivo je da o (ne)slaganju koje iskazuje relativna većina u slučaju tri tvrdnje možemo govoriti tek s velikim oprezom. Naime, tvrdnju da su hrvatski vojnici, čak i kada su osuđeni za ratne zločine, uvijek heroji, a ne zločinci, odbacuje 36,6 % sudionika, što upućuje na kritičku distancu prema bezuvjetnoj heroizaciji hrvatskih vojnika kod značajnog dijela sudionika. Međutim, treba uzeti u obzir da gotovo dvije trećine sudionika ovu tvrdnju podržava ili o njoj nema jasno izgrađeno mišljenje. Sličan obrazac vidljiv je i kada je riječ o tvrdnji da obrambeni karakter Domovinskog rata isključuje mogućnost počinjenja ratnih zločina s hrvatske strane. Taj tip razmišljanja bio je prilično raširen u javnosti tijekom perioda u kojem su teme vezane za optužnice, suđenja i presude odgovornima za ratne zločine s hrvatske strane bile aktualne. Taj narativ i nakon utvrđenih odgovornosti za počinjenje ratnih zločina prisutan je i danas, s obzirom na to da gotovo trećina sudionika podržava ideju da Hrvatska nije mogla počiniti ratne zločine jer je vodila obrambeni rat, dok 35,4 % to odbacuje i isto toliko nije sigurno. Sličnu raspodjelu odgovora nalazimo i kod tvrdnje koja govori o nužnosti da se braniteljima ispune svi njihovi zahtjevi. Naime, 36,9 % sudionika se s tom idejom slaže, što znači da značajan udio sudionika branitelje doživljava kao skupinu s posebnim društvenim statusom, dok 28,3 % sudionika takav stav ne podržava. Visok udio neutralnih odgovora upućuje na moguću interpretaciju da sudionici, unatoč priznavanju važnosti braniteljske uloge, nisu spremni bez zadržke podržati svaki zahtjev koji dolazi od te populacije. Iako trećina sudionika ne podržava zakonsko kažnjavanje javne kritike hrvatskog vodstva tijekom Domovinskog rata, indikativno je da četvrtina podržava takvu ideju, dok najveći udio (41 %) ne iskazuje ni slaganje ni neslaganje. Na tom tragu može se reći da kod dijela sudionika postoji sklonost ograničavanju javnoga i kritičkog propitivanja tema koje zauzimaju važno mjesto u suvremenom nacionalnom narativu o ovom razdoblju. Kada je riječ o pitanju treba li službeni komemorativni prostor obuhvatiti i civilne žrtve rata srpske nacionalnosti, smjer odgovora je jasniji. Nešto više od polovice sudionika (53,4 %) odbacuje tu mogućnost, dok je podržava manjina od 14,4 % sudionika. Takav se nalaz može tumačiti u kontekstu selektivnosti službene kulture sjećanja na civilne žrtve Domovinskog rata.

Tablica 26. Stavovi o nekim aspektima Domovinskog rata (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Hrvatski vojnici i kada su osuđeni za ratne zločine, u mojim očima su uvijek heroji, a ne zločinci	18,8	17,8	32,2	18,3	12,8
Braniteljima se trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi	10,4	17,9	34,7	22,8	14,1
Hrvatska nije mogla počiniti ratne zločine jer je vodila obrambeni rat	14,6	20,8	35,4	16,6	12,5
Svako javno prozivanje i kritiziranje uloge hrvatskog vodstva tijekom Domovinskog rata trebalo bi se zakonski kazniti	14,7	18,6	41,1	16,1	9,4
Republika Hrvatska treba obilježavati i godišnjice stradanja srpskih civilnih žrtava Domovinskog rata	30,6	22,8	32,2	9,1	5,3

Učenici i učenice razlikuju se po prosječnim vrijednostima na jednoj tvrdnji (Tablica 27). Učenici u prosjeku značajno više smatraju da Hrvatska nije mogla počiniti ratne zločine jer je vodila obrambeni rat. Kada je riječ o vrsti školskog programa, statistički značajne razlike utvrđene su na četiri od pet tvrdnji, pri čemu su konzistentne u svom obrascu. Naime, učenici trogodišnjih strukovnih škola, u odnosu na preostale dvije skupine, značajno više podržavaju nekritički narativ o Domovinskom ratu, pa tako više pristaju uz heroizaciju osuđenika za ratne zločine te uz negiranje mogućnosti počinjenja ratnih zločina u obrambenom ratu. Također, učenici trogodišnjih strukovnih programa, u odnosu na ostale dvije skupine, više podržavaju ideju da se svi zahtjevi branitelja trebaju ispuniti i da valja ograničiti slobodu govora kada je riječ o javnim istupima vezanima uz ocjenu vodstva iz vremena Domovinskog rata. S druge strane, gimnazijalci zauzimaju konzistentno kritičniji stav na ispitivanim tvrdnjama u odnosu na ostale dvije kategorije učenika.

Kod navedenih četiriju tvrdnji sudionici se značajno razlikuju i s obzirom na razinu obrazovanja roditelja. Pritom je slaganje s nekritičkim narativom o Domovinskom ratu izraženije među sudionicima čiji roditelji imaju nižu razinu obrazovanja. Drugim riječima, sudionici čiji roditelji imaju završenu osnovnu školu ili trogodišnju srednju školu, osobito u usporedbi sa sudionicima čiji roditelji imaju završenu višu školu ili fakultet, značajno su skloniji podržati

tvrdnje da su hrvatski vojnici heroji i onda kada su osuđeni za ratne zločine, da branitelji trebaju imati poseban društveni status, da Hrvatska nije mogla počiniti ratni zločin jer je vodila obrambeni rat te da bi trebalo zakonski sankcionirati javne istupe koji kritiziraju političko i vojno vodstvo iz razdoblja Domovinskog rata.

Tablica 27. Stavovi o Domovinskom ratu - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Hrvatski vojnici i kada su osuđeni za ratne zločine, u mojim očima su uvijek heroji, a ne zločinci	2,9	2,8	3,0	2,5	2,9	3,2	3,1	3,0	2,7
Braniteljima se trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi	3,1	3,1	3,2	2,8	3,2	3,4	3,3	3,3	2,9
Hrvatska nije mogla počiniti ratne zločine jer je vodila obrambeni rat	2,9	2,8	3,0	2,4	3,0	3,3	3,2	3,0	2,7
Svako javno prozivanje i kritiziranje uloge hrvatskog vodstva tijekom Domovinskog rata trebalo bi se zakonski kazniti	2,9	2,9	2,9	2,5	2,9	3,1	3,2	2,9	2,7
Republika Hrvatska treba obilježavati i godišnjice stradanja srpskih civilnih žrtava Domovinskog rata	2,4	2,4	2,3	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4

Sljedeći set od osam tvrdnji ispituje odnos sudionika prema povijesnim i simboličkim temeljima suvremene hrvatske državnosti. Pitanja obuhvaćaju stavove o antifašističkoj borbi, karakteru Nezavisne Države Hrvatske, nasljeđu socijalističke Jugoslavije te javnom korištenju fašističkih, ustaških i komunističkih simbola (Tablica 28). Na toj se osnovi može analizirati način na koji sudionici razumiju povijesna nasljeđa koja i danas imaju važnu ulogu u oblikovanju političkih podjela u hrvatskom društvu.

Najjasniji smjer (ne)slaganja vidljiv je u slučaju tvrdnji koje se odnose na zabranu pojedinih simbola u javnom prostoru. Gotovo svaki drugi sudionik podržava ideju da se uvede za-

brana isticanja komunističkih simbola poput crvene petokrake, dok se 14 % s tim ne slaže. Podrška zabrani isticanja fašističkih i ustaških simbola u javnosti, primjerice ušatog U, iznosi 36,1 % i nešto je slabija od podrške zabrani komunističkih simbola. Također, svaki drugi sudionik odbacuje ideju zabrane ustaškog uzvika „Za dom spremni“. Može se reći da postoji neujednačen odnos učenika prema javnom korištenju različitih ideoloških simbola, pri čemu su u nešto većoj mjeri skloni zabraniti komunističke negoli fašističke i ustaške simbole.

Kod ostalih pet tvrdnji više od polovice sudionika bira odgovor „Niti se slažem, niti se ne slažem“, pri čemu se udio takvih odgovora kreće od 51,5 % do 59,4 %. Riječ je o tvrdnjama koje ispituju odnos sudionika prema postojećim, u javnosti prisutnim povijesnim narativima o temeljima hrvatske državnosti, odnosno prema antifašističkom nasljeđu, vrednovanju NDH te razumijevanju SFRJ kao prostora potiskivanja hrvatskoga identiteta i državnosti. Radi se o izrazito visokom udjelu neutralnih odgovora što može upućivati na ambivalentnost, nesigurnost, nedovoljnu informiranost ili izbjegavanje jasnog svrstavanja u pitanjima koja su i danas (percipirana kao) politički i simbolički opterećena.

Tvrdnju da je današnja hrvatska državnost izrasla na temeljima antifašističke borbe partizana podržava 14,8 % sudionika, dok se s njom ne slaže četvrtina. Premda se najveći udio sudionika ne određuje po ovom pitanju, među onima koji zauzimaju stav nešto je izražnije odbacivanje nego prihvaćanje antifašističkih temelja suvremene hrvatske državnosti. U tom smislu, radi se o relativno slaboj eksplicitnoj podršci antifašističkom narativu kao izvoru hrvatske državnosti. S druge strane, tvrdnju da je NDH bila fašistička tvorevina podržava 28,5 % sudionika, a s njom se ne slaže 18,1 %. Iako je slaganje s ovom tvrdnjom veće od neslaganja, većina sudionika ipak ostaje u srednjoj, odnosno neutralnoj kategoriji odgovora. Dakle, niti oko karaktera NDH ne postoji jasna većinska pozicija. Tvrdnju da suvremena Republika Hrvatska svoju državnost temelji na tradiciji i nasljeđu NDH odbacuje 27 %, a podržava 15,9 % sudionika, dok većina ne iskazuje ni slaganje ni neslaganje. Prema tome, povezivanje državnosti suvremene Hrvatske s tradicijom i nasljeđem NDH prisutno je kod manjeg dijela sudionika. Da je SFRJ bila „tamnica hrvatskog naroda“ smatra 27,6 % sudionika, dok petina tu tvrdnju odbacuje. Viđenje SFRJ kao države koja je ograničavala hrvatske nacionalne interese stoga je prisutno kod nezanemarivog dijela sudionika, ali ne predstavlja većinski stav. Slično vrijedi i za ideju da je NDH bila konačno ostvarenje tisućljetne težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom, koju podržava četvrtina sudionika, a petina se s njom ne slaže, što govori o značajnoj prisutnosti državotvornog vrednovanja NDH kod dijela sudionika.

Tablica 28. Stavovi o nasljeđu Drugoga svjetskog rata i simboličkim temeljima hrvatske državnosti (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Današnja hrvatska državnost izrasla je na temeljima anti-fašističke borbe partizana	9,7	16,0	59,4	11,1	3,7
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila fašistička tvorevina	6,7	11,4	53,4	19,7	8,8
Suvremena Republika Hrvatska temelji svoju državnost na tradiciji i nasljeđu Nezavisne Države Hrvatske (NDH)	9,1	18,2	56,8	12,2	3,7
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je bila tamnica hrvatskog naroda	6,7	14,1	51,5	17,3	10,3
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila konačno ostvarenje tisućljetne težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom	9,5	11,9	52,3	17,6	8,6
Smatram da bi uzvik „Za dom spremni“ trebao biti zakonom zabranjen	32,3	18,1	31,3	9,2	9,2
Treba zabraniti isticanje fašističkih i ustaških (npr. ušato U) simbola u javnosti	16,4	11,7	35,7	22,2	13,9
Treba zabraniti isticanje komunističkih simbola (npr. crvena petokraka) u javnosti	7,1	6,7	34,7	27,3	24,1

Statistički značajne rodne razlike ustanovljene su kod pet od osam tvrdnji (Tablica 29). Učenice u značajno većoj mjeri od učenika podržavaju stav da je današnja hrvatska državnost izrasla na temeljima antifašističke borbe partizana, ali i onaj suprotan u svom vrijednosnom predznaku - da se današnja hrvatska državnost temelji na tradiciji i nasljeđu NDH. Također su sklonije podržati zakonsku zabranu isticanja ustaškog pozdrava te fašističkih, odnosno ustaških simbola, poput ušatog U. Učenici su, s druge strane, značajno skloniji složiti se da je SFRJ bila tamnica hrvatskog naroda.

Prema vrsti srednjoškolskog programa značajne razlike pojavljuju se kod sedam od osam tvrdnji. Kod dviju tvrdnji, razlike u prosječnom slaganju utvrđene su između sve tri skupine. Riječ je o tvrdnjama o fašističkom karakteru NDH te o zabrani ustaških simbola u javnosti. U oba slučaja gimnazijalci iskazuju najvišu razinu slaganja, učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa značajno nižu, a učenici trogodišnjih strukovnih programa najnižu razinu slaganja. Gimnazijalci se, u usporedbi s ostalim dvjema skupinama, značajno manje slažu s tvrdnjama da suvremena Hrvatska temelji svoju državnost na tradiciji i nasljeđu NDH te da je NDH bila konačno ostvarenje tisućljetne težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom. Također, po istom obrascu, gimnazijalci u značajno većoj mjeri podržavaju zabranu isticanja komunističkih simbola u javnosti, kao i zabranu korištenja uzvika „Za dom spremni“.

Prema razini obrazovanja roditelja, značajne razlike utvrđene su kod triju tvrdnji koje se odnose na fašistički karakter NDH, zabranu fašističkih i ustaških simbola te zabranu javnoga korištenja povika „Za dom spremni“. U sva tri slučaja utvrđena je pravilnost prema kojoj su učenici čiji roditelji imaju višu ili visoku razinu obrazovanja značajno skloniji složiti se s navedenim tvrdnjama u odnosu na učenike čiji roditelji imaju srednju i nižu razinu obrazovanja.

Tablica 29. Stavovi o Drugom svjetskom ratu - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Današnja hrvatska državnost izrasla je na temeljima antifašističke borbe partizana	2,8	2,9	2,8	3,0	2,8	2,7	2,7	2,8	2,9
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila fašistička tvorevina	3,1	3,1	3,2	3,6	3,0	2,9	2,9	3,1	3,3
Suvremena Republika Hrvatska temelji svoju državnost na tradiciji i nasljeđu Nezavisne Države Hrvatske (NDH)	2,8	2,9	2,8	2,6	2,9	2,9	3,0	2,8	2,8
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je bila tamnica hrvatskog naroda	3,1	3,0	3,2	3,1	3,1	3,2	3,1	3,1	3,1
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila konačno ostvarenje tisućljetne težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom	3,0	3,0	3,1	2,8	3,2	3,2	3,1	3,1	3,0
Smatram da bi uzvik „Za dom spremni“ trebao biti zakonom zabranjen	2,5	2,6	2,3	2,9	2,3	2,2	2,3	2,2	2,7
Treba zabraniti isticanje fašističkih i ustaških (npr. ušato U) simbola u javnosti	3,1	3,3	2,8	3,6	3,0	2,6	2,9	2,9	3,3
Treba zabraniti isticanje komunističkih simbola (npr. crvena petokraka) u javnosti	3,6	3,6	3,5	3,8	3,5	3,4	3,4	3,6	3,6

Povjerenje u institucije

Nezaobilazna komponenta vezana uz političke stavove mladih je povjerenje u institucije, poglavito one političke. Naime, razine (ne)povjerenja ukazuju na podršku građana vrijednostima liberalno-demokratskog sustava i političkom poretku koji se na njima temelji. To se povjerenje zasniva na socijalizaciji pojedinca u obiteljskom i širem okruženju te na funkcioniranju političkih institucija, osobito percepciji njihove efikasnosti i otpornosti na korupciju, odnosno posvećenosti i uspješnosti u ostvarivanju javnog interesa. Varijacije u institucionalnom (ne)povjerenju građana plod su socio-povijesnog, kulturnog i političkog nasljeđa, kao i aktualnih zbivanja u svakom promatranom društvu (Uslaner, 2018; Zmerli i Hooghe, 2011).

U ovom istraživanju sudionici su procjenjivali stupanj svojeg povjerenja prema različitim institucijama i organizacijama (npr. Hrvatski sabor, institucije EU, društvene mreže) na skali od 1 – „Uopće ne vjerujem“ do 5 – „U potpunosti vjerujem“.

Rezultati istraživanja u velikom su dijelu sukladni prethodnim istraživačkim saznanjima o institucionalnom povjerenju u Hrvatskoj (npr. Bovan, 2024; Ilišin, 2005; 2017; Sekulić i Šporer, 2010). Općenito, sudionici su dominantno neutralni oko osobnog (ne)povjerenja u nabrojane aktere. Kao što je vidljivo u Tablici 30, po pitanju povjerenja prednjače vojska, koja jedina uživa većinsko povjerenje, vjerske ustanove i policija, dok su na začelju političke stranke i društvene mreže te Hrvatski sabor, pravosuđe i Vlada RH. Ovdje je redom riječ o institucijama kojima više sudionika ne vjeruje (u rasponu od 32 do 42 %), nego vjeruje (u rasponu od 8 do 25 %). Zanimljiv je nalaz o visokom nepovjerenju sudionika u društvene mreže bez kojih je svakodnevni život mladih danas nezamisliv. Među domaćim političkim akterima najviše povjerenja uživa Predsjednik Republike, kao personalizirana institucija, odnosno akter koji je u javnosti prepoznatljiv, a ne nosi prava i obveze za donošenje operativnih odluka i smjernica niti odgovornost za njihovu realizaciju. Predsjednik RH je u skupini s organizacijama civilnog društva i institucijama EU kojima vjeruje trećina, a ne vjeruje oko petine sudionika. Pritom institucije EU uživaju više povjerenja nego nacionalna vlada i parlament.

Tablica 30. Povjerenje u institucije (%).

	Uopće ne vjerujem	Uglavnom ne vjerujem	Niti vjerujem, niti ne vjerujem	Uglavnom vjerujem	U potpunosti vjerujem
Hrvatski sabor	14,2	15,5	49,5	19,3	1,4
Vlada Republike Hrvatske	13,9	17,6	43,8	22,7	2,0
Predsjednik Republike Hrvatske	11,2	11,1	40,7	29,6	7,3
Pravosuđe	13,6	13,6	49,1	21,8	2,0
Policija	15,8	13,4	30,2	34,4	6,2
Vojska	7,8	5,4	25,8	38,9	22,1
Vjerske institucije	13,1	9,2	34,1	30,1	13,6
Društvene mreže	14,3	26,9	46,8	10,1	1,9
Političke stranke	17,2	24,3	50,2	7,3	0,9
Organizacije civilnog društva (udruge)	7,3	7,7	50,1	30,5	4,3
Institucije EU	11,4	7,8	47,2	29,3	4,3

Po iskazanom institucionalnom (ne)povjerenju sudionici istraživanja primjetno su homogeni jer je statistička analiza po trima korištenim obilježjima sudionika generirala tek po jednu statistički značajnu razliku kod četiriju promatranih institucija. Ukupne prosječne vrijednosti, kao i prosjeci prema spolu, vrsti srednjoškolskog programa i obrazovanju roditelja, prikazani su u Tablici 31. Rodne razlike postoje kod povjerenja u Predsjednika RH, na način da učenici značajno više vjeruju ovom političkom akteru od učenica. Školski program koji učenici pohađaju uvjetovao je razlike u pogledu povjerenja u tri institucije: institucije EU, organizacije civilnog društva i Hrvatski sabor. Ustanovljene razlike istosmjerne su i linearne: u sva tri slučaja najviše povjerenje u spomenute tri institucije iskazuju gimnazijalci, nešto niže učenici četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, a najniže učenici trogodišnjih strukovnih programa. Što se tiče obrazovanja roditelja, rezultati analize na ovom uzorku pokazuju da to obilježje ne determinira varijacije u (ne)povjerenju sudionika u odabrane institucije.

Tablica 31. Povjerenje u institucije – prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Hrvatski sabor	2,8	2,8	2,8	2,9	2,8	2,6	2,8	2,8	2,8
Vlada Republike Hrvatske	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8
Predsjednik Republike Hrvatske	3,1	3,0	3,2	3,2	3,1	3,0	3,1	3,1	3,1
Pravosuđe	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8	2,9	2,9	2,8
Policija	3,0	3,1	2,9	3,1	3,0	2,9	3,1	3,0	3,0
Vojska	3,6	3,7	3,6	3,7	3,6	3,7	3,7	3,7	3,6
Vjerske institucije	3,2	3,1	3,3	3,1	3,2	3,4	3,4	3,2	3,2
Društvene mreže	2,6	2,6	2,6	2,5	2,6	2,7	2,7	2,6	2,5
Političke stranke	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	2,5	2,6	2,5	2,5
Organizacije civilnog društva (udruge)	3,2	3,3	3,1	3,3	3,2	3,0	3,1	3,2	3,2
Institucije EU	3,1	3,2	3,0	3,3	3,0	2,9	3,1	3,1	3,1

Aktualna pitanja: vojni rok, zabrana društvenih mreža i glasanje sa 16 godina

Osim općih demokratskih stavova i vrijednosti, istraživanjem su obuhvaćeni i stavovi učenika o trima aktualnim pitanjima koja se izravno tiču mladih i o kojima se posljednjih godina intenzivno raspravlja u hrvatskoj javnosti. Riječ je o ponovnom uvođenju obveznog vojnog roka za muškarce starije od 18 godina, zabrani pristupa društvenim mrežama osobama mlađima od 15 godina te spuštanju dobne granice za ostvarivanje prava glasa na izborima s 18 na 16 godina. Sva tri pitanja zahvaćaju odnos države prema mladima pa stavovi učenika o njima pružaju uvid u to kako oni vide vlastiti položaj i ulogu u društvu. Sudionici su za sve tri tvrdnje procjenjivali koliko se s njima slažu na skali od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“.

Raspodjela odgovora prikazana je u Tablici 32. Uvođenje obveznog vojnog roka podržava 44,6 % učenika, dok mu se protivi njih 29 %, a četvrtina (26,3 %) se niti slaže, niti ne slaže. Slična je raspodjela i kod zabrane pristupa društvenim mrežama osobama mlađima od 15 godina, koju podržava 42,5 % učenika, a protivi joj se 30 %. Zanimljivo je da natpolovična podrška izostaje, ali i da se znatan dio generacije koja je odrasla uz društvene mreže zalaže za njihovo ograničavanje mlađima. S druge strane, spuštanje dobne granice za glasanje na 16 godina nailazi na izrazito odbijanje. Dvije trećine učenika (66,4 %) s tim se prijedlogom ne slaže, pri čemu se trećina (34,6 %) uopće ne slaže, dok ga podržava tek 11,5 % učenika. Drugim riječima, učenici završnih razreda srednjih škola, populacija koje bi se ta promjena neposredno ticala, u velikoj većini ne žele ranije pravo glasa.

Tablica 32. Stavovi o aktualnim pitanjima (%).

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Podržavam uvođenje obveznog vojnog roka za muškarce starije od 18 godina u Hrvatskoj	17,2	11,8	26,3	19,5	25,1
U Hrvatskoj bi trebalo zabraniti pristup društvenim mrežama osobama mlađim od 15 godina	13,7	16,3	27,5	22,8	19,6
U Hrvatskoj bi dobnu granicu za ostvarivanje prava glasa na izborima trebalo spustiti na 16 godina	34,6	31,7	22,1	6,6	4,9

Razlike među podskupinama prikazane su u Tablici 33. Učenice značajno više od učenika podržavaju i uvođenje obveznog vojnog roka i zabranu pristupa društvenim mrežama mlađima od 15 godina, dok kod spuštanja dobne granice za glasanje rodne razlike nisu utvrđene. Veća podrška učenica vojnom roku posebno je zanimljiva s obzirom na to da se predložena obveza odnosi isključivo na muškarce. S obzirom na tip školskog programa, podrška vojnom roku ne razlikuje se značajno među skupinama. Zabranu društvenih mreža za mlađe od 15 godina značajno manje podržavaju učenici trogodišnjih strukovnih programa u odnosu na učenike gimnazijskih te četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih programa, dok se potonje dvije skupine ne razlikuju. Kod spuštanja dobne granice za glasanje sve se tri skupine međusobno značajno razlikuju. Najmanju podršku iskazuju gimnazijalci, a najveću učenici trogodišnjih strukovnih programa, premda je i kod njih riječ o pretežnom

neslaganju. S obzirom na obrazovanje roditelja, učenici čiji roditelji imaju završenu četverogodišnju srednju školu nešto više podržavaju vojni rok od učenika čiji roditelji imaju višu školu ili fakultet, a učenici čiji roditelji imaju najviše osnovnu ili trogodišnju srednju školu skloniji su spuštanju dobne granice za glasanje od učenika visokoobrazovanih roditelja. Kod zabrane društvenih mreža razlike s obzirom na obrazovanje roditelja nisu utvrđene.

Tablica 33. Stavovi o aktualnim pitanjima – prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjeck			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Podržavam uvođenje obveznog vojnog roka za muškarce starije od 18 godina u Hrvatskoj	3,2	3,5	3,1	3,2	3,2	3,3	3,3	3,4	3,1
U Hrvatskoj bi trebalo zabraniti pristup društvenim mrežama osobama mlađim od 15 godina	3,2	3,4	3,0	3,3	3,2	2,9	3,2	3,2	3,2
U Hrvatskoj bi dobnu granicu za ostvarivanje prava glasa na izborima trebalo spustiti na 16 godina	2,2	2,1	2,2	1,8	2,2	2,5	2,3	2,1	2,0

INFORMIRANJE I ŠKOLSKI PROGRAM

Načini na koje mladi prate politička i društvena zbivanja i biraju izvore informiranja središnji su pokazatelji njihove uključenosti u javni diskurs i preduvjet smislene demokratske participacije. Istraživanja medijske pismenosti i političke socijalizacije konzistentno pokazuju da različiti medijski kanali ne samo da posreduju informacije nego oblikuju i sama razumijevanja javnog prostora (Carr i sur., 2018; Mihailidis i Thevenin, 2013). Pritom izbor izvora informiranja nije neutralan: tip medija koji mlada osoba koristi reflektira njene navike, pristup digitalnim tehnologijama, ali i obiteljski i obrazovni kontekst u kojemu je odrasla. Dosadašnja istraživanja na uzorcima mladih u Hrvatskoj pokazuju da se mladi uglavnom informiraju putem društvenih mreža i posredno, od obitelji i poznanika (Gvozdanović i sur., 2024), što upućuje na pretežno nove medije i interpersonalne izvore informiranja, nauštrb tradicionalnih medijskih izvora poput novina ili televizijskih informativnih programa.

Uz izvore informiranja, relevantan je i kontekst formalnog obrazovanja kao okvira u kojemu mladi stječu znanja i kompetencije za snalaženje u društvenom i političkom životu. Škola ostaje jedan od temeljnih aktera političke socijalizacije, a pitanje u kojoj mjeri nastavni sadržaji pokrivaju ključne teme suvremene demokracije, kao što su ljudska prava, medijska pismenost ili korupcija, izravno je vezano uz političku kompetenciju mladih. U tom smislu, subjektivna procjena učenika o tome koliko su o pojedinim temama učili u školi daje važan uvid u percipiranu kvalitetu i opseg građanskog obrazovanja, a u kombinaciji s podacima o izvorima informiranja omogućuje širu sliku o informacijskom i obrazovnom okruženju u kojemu mladi odrastaju.

Izvori informiranja

Informiranje o politici i društvu mjereno je frekvencijom korištenja sedam izvora informiranja: Instagrama, TikToka, YouTubea, Facebooka, internetskih portala, televizije i novina. Skala odgovora kretala se od 1 – „Nikada“ do 5 – „Svaki dan“. Rezultati su prikazani u Tablici 34.

Televizija se pozicionira kao izvor s relativno ravnomjernom distribucijom: 18,7 % sudionika gleda televizijski sadržaj svaki dan, 27,7 % nekoliko puta tjedno, a 15,1 % ga nikada ne koristi za informiranje. TikTok je odmah iza – 26,9 % sudionika koristi ga svaki dan, 21,5 % nekoliko puta tjedno, dok ga 23,5 % nikada ne koristi. Instagram bilježi ujednačeniju distribuciju s 23 % dnevnih korisnika i 23,6 % onih koji ga nikada ne koriste za informiranje o politici i društvu. Kod internetskih portala, najzastupljenija kategorija su oni koji ih koriste nekoliko puta mjesečno (28,6 %), a svakodnevnih korisnika ima svega 9,1 %, što sugerira da portali funkcioniraju više kao povremeni nego kao primarni izvori informiranja. YouTube i Facebook razlikuju se od ostalih digitalnih platformi izrazito visokim udjelom onih koji ih nikada ne koriste za informiranje; u slučaju YouTubea to je 44,5 %, a u slučaju Facebooka 58,2 %. Ove dvije platforme za informiranje o politici i društvu svakodnevno koristi tek 13,6 %, odnosno 8,1 % sudionika. Novine su uvjerljivo najrjeđe korišten izvor: 68,5 % sudionika nikada se ne informira putem njih, a svakodnevnih čitatelja je svega 2,8 %, što potvrđuje gotovo potpunu marginalnost tiskanih medija u navikama informiranja mladih.

Tablica 34. Izvori informiranja (%).

	Nikada	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svaki dan
Instagram	23,6	13,5	21,7	18,3	23,0
TikTok	23,5	11,1	17,0	21,5	26,9
YouTube	44,5	12,4	15,8	13,7	13,6
Facebook	58,2	10,0	13,0	10,8	8,1
Internetski portali	22,8	17,5	28,6	21,9	9,1
Televizija	15,1	12,3	26,2	27,7	18,7
Novine	68,5	15,4	9,4	3,8	2,8

Učenje o društvenim i političkim temama

S ciljem stjecanja znanja, vještina i stavova, učenici se tijekom školovanja susreću s različitim društvenim i političkim temama. Na temelju analize ključnih sadržaja zastupljenih u Odluci o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole (2019), izdvojeno je osam takvih tema za koje su učenici završnih razreda srednjih škola procijenili koliko su učili o njima tijekom svog školovanja. Sudionici istraživanja su svoje procjene davali koristeći skalu od 1 – „Uopće nisam učio/la“ do 5 – „Učio/la sam izuzetno puno“. Rezultati su prikazani u Tablici 35.

Tablica 35. Zastupljenost tema tijekom školovanja (%).

	Uopće nisam učio/la	Učio/la sam jako malo	Učio/la sam umjereno	Učio/la sam dosta	Učio/la sam izuzetno puno
Ljudska prava	5,9	9,6	37,7	36,6	10,2
Demokracija	8,3	13,6	37,1	32,7	8,2
Solidarnost	10,0	18,8	40,5	24,0	6,7
Diskriminacija	7,1	11,5	31,6	35,0	14,8
Domoljublje	8,6	17,7	35,7	24,2	13,8
Korupcija	10,4	22,0	35,5	20,8	11,2
Teme vezane za EU	9,0	18,5	39,3	25,0	8,3
Mediji i (dez)informacije	8,4	14,8	34,8	27,5	14,5

Diskriminacija se izdvaja kao tema o kojoj su sudionici procijenili da su u školi najviše učili. Tako 35 % sudionika navodi da je o njoj učilo dosta, a 14,8 % izuzetno puno, dok je udio onih koji o njoj uopće nisu učili relativno nizak (7,1 %). Odmah iza nalaze se ljudska prava kao tema za koju 36,6 % učenika procjenjuje da je učilo dosta i još njih 10,2 % da je učilo izuzetno puno. Pri tome, ljudska prava su i tema s najnižim udjelom neučenja od svih tema (5,9 %) i visokim udjelom umjerenog učenja. Mediji i (dez)informacije zauzimaju treće mjesto te 27,5 % sudionika navodi da je o njima učilo dosta, a 14,5 % izuzetno puno. S druge strane, njih 8,4 % navodi da o medijima i (dez)informacijama uopće nisu učili. Demokracija i domoljublje nalaze se u sredini. Za demokraciju 32,7 % sudionika navodi da je o toj temi učilo dosta, 8,2 % da je učilo puno, a otprilike isto toliko (8,3 %) da nije uopće učilo. O domoljublju je dosta učilo 24,2 % sudionika, a još njih 13,8 % učilo je izuzetno puno. S druge strane, za tu temu njih 17,7 % navodi da je učilo jako malo te njih 8,6 % da nije uopće učilo. Teme vezane uz EU i korupciju nalaze se pri dnu navedene liste tema. Za teme vezane uz EU 18,5 % sudionika navodi da je učilo jako malo, a njih 9 % da uopće nisu učili, dok za korupciju 22 % sudionika navodi da je o njoj učilo jako malo, a 10,4 % da uopće nije. Na samom dnu nalazi se solidarnost za koju gotovo petina sudionika (18,8 %) navodi da su učili jako malo, a 10 % da uopće nisu učili o toj temi.

Za procjenu učenja u školama o pojedinim temama, rodne razlike su dosljedne i statistički značajne za šest od osam tema, a smjer razlika je konzistentan pri čemu učenice u svim slučajevima daju više procjene. Najveće razlike zabilježene su za diskriminaciju i ljudska prava, a značajne su i za solidarnost, medije i (dez)informacije, demokraciju te teme vezane za EU. Jedine dvije teme bez statistički značajnih rodni razlika su domoljublje i korupcija, pri čemu za korupciju učenici bilježe neznatno višu prosječnu procjenu zastupljenosti. Ovaj obrazac u skladu je s prethodnim nalazima prema kojima učenice sustavno procjenjuju da su više i intenzivnije učile o temama pretežno vezanim uz vrijednosni i normativni okvir demokratskog odgoja (Baketa i sur., 2021).

Za učenje o pojedinim temama u školama, razlike prema vrsti školskog programa statistički su značajne za sedam od osam tema. Jedina iznimka je domoljublje, za koje sve tri grupe bilježe gotovo identične procjene, što sugerira da je to tema podjednako prisutna u kurikulumu neovisno o vrsti programa. Najveće razlike vidljive su za demokraciju. Pri tome je najveća razlika između učenika gimnazijskih i trogodišnjih strukovnih programa, a sve tri usporedbe statistički su značajne, uključujući i razliku između dviju vrsta strukovnih programa. Isto vrijedi za medije i (dez)informacije. Za temu diskriminacije postoji značajna razlika

između gimnazijalaca i učenika trogodišnjih strukovnih programa, dok je za temu korupcije obrazac drugačiji. Učenici gimnazijskih programa procjenjuju da su o njoj učili manje od učenika četverogodišnjih strukovnih programa, što potencijalno ukazuje na specifičnu zastupljenost ove teme u strukovnom kurikulumu ekonomskog i srodnih usmjerenja.

Kada je riječ o procjeni zastupljenosti pojedinih tema tijekom školovanja, obrazovanje roditelja determinira razlike samo kod tema demokracije i diskriminacije. Za demokraciju, sudionici čiji roditelji imaju visokoškolsko obrazovanje procjenjuju da su znatno više učili od onih čiji roditelji imaju osnovno ili trogodišnje strukovno obrazovanje te od onih čiji roditelji imaju četverogodišnje strukovno obrazovanje. Za diskriminaciju, statistički značajna razlika postoji samo između sudionika čiji roditelji imaju visokoškolsko obrazovanje i onih čiji roditelji imaju osnovno ili trogodišnje strukovno obrazovanje.

Tablica 36. Zastupljenost tema tijekom školovanja - prosječne vrijednosti po spolu, vrsti školskog programa i obrazovanju roditelja.

	Prosjek			Vrsta srednjoškolskog programa			Obrazovanje roditelja		
	Ukupno	Ž	M	Gimnazijski	Strukovni (4-g., i 5-g.)	Strukovni (3-g.)	Osnovna škola ili trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Ljudska prava	3,4	3,6	3,2	3,6	3,4	3,0	3,4	3,3	3,4
Demokracija	3,2	3,4	3,0	3,7	3,2	2,6	3,0	3,1	3,4
Solidarnost	3,0	3,2	2,8	3,2	3,1	2,5	3,0	3,0	3,0
Diskriminacija	3,4	3,6	3,2	3,7	3,5	2,9	3,3	3,4	3,5
Domoljublje	3,2	3,2	3,1	3,2	3,2	3,1	3,3	3,2	3,2
Korupcija	3,0	3,0	3,0	3,0	3,2	2,8	3,0	3,1	3,0
Teme vezane za EU	3,1	3,2	3,0	3,3	3,1	2,7	3,1	3,1	3,1
Mediji i (dez)informacije	3,3	3,5	3,1	3,6	3,4	2,7	3,2	3,3	3,4

ZAKLJUČAK

Budući da je u ovom istraživanju politička kompetencija mladih operacionalizirana kao složen, višedimenzionalan fenomen, teško je o njenoj razvijenosti izvesti jednostavne i jednostrane zaključke. Istraživački podaci izneseni u ovom izvještaju istodobno ukazuju na potrebu i potencijal mladih za demokratskim sudjelovanjem, ali i na niz sustavnih okolnosti i ograničenja koja taj potencijal utišavaju, obeshrabruju ili izravno onemogućuju njegovo ostvarivanje. Jedno od tih ograničenja svakako je nedovoljno razvijeno političko znanje, no još više zabrinjavaju relativno nizak interes za politiku i niska politička samoeфикаsnost, kao i ograničena spremnost na neke oblike političkog djelovanja te nesigurnost u pogledu pojedinih političkih i društvenih pitanja.

Istodobno, prosječna mlada osoba nije distancirana od društvenog života. Mladi su spremni uključiti se u različite oblike građanskog djelovanja te iskazuju relativno egalitarne i uključive stavove prema nekim društvenim skupinama. Oni, dakle, ne odbacuju ideju političkog i društvenog djelovanja koliko pokazuju distancu prema formalnim političkim institucijama i kanalima političkog djelovanja. U tom su kontekstu posebno znakoviti nizak interes za političke stranke i članstvo u njima, kao i nisko povjerenje u političke institucije. Političke stranke, Hrvatski sabor, Vlada i pravosuđe nalaze se među institucijama kojima učenici iskazuju malo povjerenja. Razumijevanje iskustava u kojima se javlja spomenuta distanca, pa i otpor mladih prema političkom djelovanju, predmet je povezanih kvalitativnih studija (Baketa i sur., u recenziji) u kojima smo se usmjerili na postizanje dubinskog uvida u (a)motivaciju mladih za političko djelovanje.

Važan nalaz ovog, ali i mnogih ranijih istraživanja jest povezanost političke kompetencije s obrazovnim kontekstom. Razlike između gimnazijalaca, učenika četverogodišnjih i petogodišnjih te učenika trogodišnjih strukovnih programa pojavljuju se u gotovo svim promatranim konceptima. Gimnazijalci u pravilu imaju više političkog znanja, iskazuju višu političku samoeфикаsnost i veći interes za politiku, češće sudjeluju u neformalnim oblicima participacije, manje podržavaju autoritarne i isključive stavove i sl. Učenici trogodišnjih strukovnih programa mahom su na suprotnom kraju promatranih kontinuuma. Slična povezanost, iako ne uvijek jednako robusna i snažna, vidljiva je i s obrazovanjem roditelja. Učenici čiji su roditelji postigli višu obrazovnu razinu u pravilu pokazuju veću političku kompetenciju nego njihovi vršnjaci iz nižeg roditeljskog obrazovnog miljea. Rodne razlike također upućuju na postojanje različitih obrazaca političkog uključivanja i stavova među mladićima i djevojkama. Može se stoga utvrditi da je politička kompetencija povezana s

dostupnošću obrazovnih i obiteljskih resursa. To otvara pitanje jednakih mogućnosti za njezin razvoj i naglašava važnost škole kao prostora u kojem se postojeće razlike mogu ublažiti.

Nalazi stoga prije svega ukazuju na potrebu za sustavnim pristupom političkoj socijalizaciji mladih, osobito u onim obrazovnim okruženjima u kojima su utvrđene najniže razine znanja, interesa i samoeфикаsnosti. Škola u tom procesu ima posebno važnu ulogu jer predstavlja jedan od rijetkih prostora koji može dosegnuti mlade i omogućiti im razvoj kompetencija neovisno o obiteljskim obrazovnim resursima. Uspjeh takvog pristupa pritom ne bi trebalo mjeriti samo time koliko mladi znaju o politici. Daleko su važniji ishodi koji bi ukazivali na to da učenici mogu razumjeti političke procese, o njima kritički raspravljati te prepoznati i koristiti vlastito pravo da na te procese utječu, kao i oni koji bi upućivali na usvojenost vrijednosno-stavovskih pretpostavki za život mladih u suvremenom demokratskom društvu.

LITERATURA

- Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D., Gregurović, M., Matić Bojić, J. i Župarić-Ilić, D. (2019). *Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica*. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
- Altemeyer, B. (1998). The other 'authoritarian personality'. *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47–92.
- Bagić, D. (2011). *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG, Fakultet političkih znanosti.
- Bagić, D. i Gvozdanović, A. (2015). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj*. Good inicijativa; GONG; Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Istraživački izvještaj za 2021. godinu*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Baketa, N., Lukačin, L. i Matić Bojić, J. (u recenziji). Late Adolescents' Rationales for Youth Political Disengagement: A Thematic Analysis. *Youth & Society*.
- Barabas, J., Jerit, J., Pollock, W. i Rainey, C. (2014). The Question(s) of Political Knowledge. *American Political Science Review*, 108(4), 840-855.
- Bovan, K. (2024). Povjerenje. U K. Bovan, D. Širinić i V. Raos (Ur.), *Hrvatski birači – 30 godina političkog ponašanja i mišljenja* (pp. 79–101). Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Campbell, A., Gurin, G. i Miller, W. (1954). *The voter decides*. Row, Peterson and Co.
- Carr, P. R., Hoechsmann, M. i Thésée, G. (Ur.). (2018). *Democracy 2.0: media, political literacy and critical engagement*. Brill.
- Dalton, R. J. (2016). *The good citizen: How a younger generation is reshaping American politics*. CQ press, Second edition.
- Deci, E. L. i Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Berlin: Springer Science & Business Media.
- Delli Carpini, M. X. i Keeter, S. (1993). Measuring Political Knowledge: Putting First Things First. *American Journal of Political Science*, 37(4), 1179-1206.
- Državni zavod za statistiku (2026). *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2025*. Državni zavod za statistiku.

- Duckitt, J. (2022). Authoritarianism: Conceptualisation, Research, and New Developments. U C. G. Sibley i D. Osborne (Ur.), *The Cambridge Handbook of Political Psychology* (pp. 177–197). Cambridge University Press.
- Duckitt, J. i Sibley, C. G. (2007). Right wing authoritarianism, social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice. *European Journal of Personality*, 21(2), 113–130.
- Flanagan, C. i Levine, P. (2010). Civic engagement and the transition to adulthood. *The future of children*, 20(1), 159–179.
- Gvozdanović, A., Adamović, M., Antulić Majcen, S., Baketa, N., Đokić, R., Ilišin, V. i Potočnik, D. (2024). *Studija o mladima Hrvatska 2024: Mladi u vremenu neizvjesnosti*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Regionalni ured za Hrvatsku i Sloveniju, Zagreb.
- Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N. i Kovačić, M. (2019). *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Ilišin, V. (2005). Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: Kontinuitet i promjene. U V. Ilišin (Ur.), *Mladi Hrvatske i europska integracija* (pp. 65–139). Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ilišin, V. (2017). Mladi i politika: Trendovi (dis)kontinuiteta. U V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (Ur.), *Generacija osujećenih: Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (pp. 185–259). Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Kovačić, M. i Horvat, M. (2016). *Od podanika do građana. Razvoj građanske kompetencije mladih*. GONG; Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Löw, A., Puzić, S. i Matić Bojić, J. (2022). Anti-immigrant prejudice in a post-socialist context: the role of identity-based explanations. *Ethnic and Racial Studies*, 45(1), 113–132.
- Lupia, A. i Philpot, T. S. (2005). Views from inside the net: How websites affect young adults' political interest. *The Journal of Politics*, 67(4), 1122–1142.
- Lydic, K., Falk, E. B., Delli Carpini, M. X., Cooper, N., Dym, A. i Cosme, D. (2025). Autonomy as civic motivation: Associations between autonomy and civic duty, civic action, and voting [Preprint]. *PsyArXiv*.
- Martin, J. L. (2001). 'The Authoritarian Personality' 50 Years Later: What Lessons Are There for Political Psychology? *Political Psychology*, 22(1), 1–26.
- Matić Bojić, J. i Bovan, K. (2024). Political knowledge of youth and their proneness to prejudice: Empirical test of direct and indirect effect via right-wing authoritarianism. *Citizenship, Social and Economics Education*, 23(2), 87–99.
- Mihailidis, P. i Thevenin, B. (2013). Media literacy as a core competency for engaged citizenship in participatory democracy. *American behavioral scientist*, 57(11), 1611–1622.
- Mondak, J. J. (1999). Reconsidering the Measurement of Political Knowledge. *Political Analysis*, 8(01), 57–82.

- Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole (2019). *Narodne novine*, 10/2019.
- Norris, P. (2002). *Democratic phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge University Press.
- Oser, J., Grinson, A., Boulianne, S. i Halperin, E. (2022). How political efficacy relates to online and offline political participation: A multilevel meta-analysis. *Political Communication*, 39(5), 607-633.
- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2026). *Izvešće o radu za 2025. godinu*. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.
- Prior, M. (2010). You've either got it or you don't? The stability of political interest over the life cycle. *The Journal of Politics*, 72(3), 747-766.
- Puzić, S., Marušić, I., Matić Bojić, J., Pikić Jugović, I. i Šabić, J. (2023). *Obrazovne nejednakosti u srednjoškolskom obrazovanju iz učeničke i nastavničke perspektive*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Raos, V. (2024). Ideološka samoidentifikacija. U K. Bovan, D. Širinić i V. Raos (Ur.), *Hrvatski birači – 30 godina političkog ponašanja i mišljenja* (pp. 251–272). Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Raos, V. i Zakošek, N. (2024). Autoritarnost. U K. Bovan, D. Širinić i V. Raos (Ur.), *Hrvatski birači – 30 godina političkog ponašanja i mišljenja* (pp. 123–150). Fakultet političkih znanosti.
- Russo, S. i Stattin, H. (2017). Stability and change in youths' political interest. *Social Indicators Research*, 132(2), 643–658.
- Sekulić, D. i Šporer, Ž. (2010). Gubimo li povjerenje u institucije? U J. Kregar, D. Sekulić i Ž. Šporer (Ur.), *Korupcija i povjerenje* (pp. 71–117). Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo; Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Uslaner, E. M. (Ur.). (2018). *The Oxford handbook of social and political trust*. Oxford University Press.
- van Deth, J. W. (1990). Interest in politics. U M. K. Jennings i J. W. van Deth (Ur.), *Continuities in political action: A longitudinal study of political orientations in three Western democracies* (pp. 275–312). De Gruyter.
- Verba, S., Scholzman, K. L. i Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard university press.
- Zakon o ravnopravnosti spolova. (2003). *Narodne novine*, 116/2003.
- Zmerli, S. i Hooghe, M. (Ur.). (2011). *Political trust: Why context matters*. ECPR Press.

PRILOG

Upitnik – prikaz rezultata u postocima

POLITIČKA KOMPETENCIJA MLADIH NA PRAGU ODRASLOSTI – PKM

P1. Kojeg si spola?

	%
Ženskog	48,3
Muškog	51,7

P2. Koliko si godina navršio/la?

	%
16	0,2
17	22,6
18	68,5
19 i više	8,7

P3. Koji tip školskog programa pohađaš?

	%
Gimnazijski program	26,3
Petogodišnji strukovni program	2,2
Četverogodišnji strukovni program	45,6
Trogodišnji strukovni program	26,0

P4. Kakav si opći uspjeh imao/la na kraju prošle školske godine?

	%
Nedovoljan	0,2
Dovoljan	0,7
Dobar	20,1
Vrlo dobar	52,2
Odličan	26,8

P5. Koji je stupanj obrazovanja tvojih roditelja/skrbnika?

Molimo te da posebno za majku/skrbnicu i posebno za oca/skrbnika označiš njihovu najvišu završenu razinu obrazovanja. U svakom redu zaokruži po jedan broj.

	%			
	Osnovna škola	Trogodišnja srednja škola (obrtnička i industrijska zanimanja)	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili fakultet
Majka/Skrbnica	3,0	22,4	36,4	38,1
Otac/Skrbnik	5,0	34,3	31,7	29,0

Na sljedećim pitanjima zaokruži broj ispred jednog odgovora za kojeg smatraš da najtočnije odgovara na postavljeno pitanje.

P6. Koji od navedenih opisa najbolje opisuje finansijsku situaciju u tvom kućanstvu?

	%
Nemamo dovoljno novca za osnovne račune (struja, grijanje,...) i hranu	0,7
Imamo dovoljno novca za osnovne račune i hranu, ali ne za odjeću i obuču	1,5
Imamo dovoljno novca za hranu, odjeću i obuču, ali nedovoljno za skuplje stvari (hladnjak, TV itd.)	8,6
Možemo si priuštiti skuplje stvari, ali ne skupe kao npr. auto ili stan	28,9
Možemo si priuštiti sve što trebamo za dobar životni standard	60,2

P7. Kakav je tvoj odnos prema religiji?

	%
Uvjereni/a sam vjernik/ica i prihvaćam sve što moja vjera uči	48,8
Religiozan/a sam, ali ne prihvaćam sve što moja vjera uči	20,6
Dosta razmišljam o vjeri, ali nisam načisto vjerujem li ili ne	8,6
Prema religiji sam ravnodušan/a	8,3
Nisam religiozan/a iako nemam ništa protiv religije	11,4
Nisam religiozan/a i protivnik sam religija	2,3

P8. U kojem mjestu (gradu ili općini) živiš?

	%
Općina	26,1
Grad	73,9

P9. Neki ljudi u društvu više znaju o politici, neki manje. Po tvom mišljenju kolika je tvoja razina znanja o politici i političkim pitanjima?

	%
Izrazito niska	8,0
Niska	28,9
Srednja	51,9
Visoka	8,7
Izrazito visoka	2,5

P10. Koliko te zanima politika?

	%
Uopće me ne zanima	18,7
Slabo me zanima	26,6
Niti me zanima, niti me ne zanima	21,4
Donekle me zanima	27,2
Izrazito me zanima	6,0

Slijedi niz pitanja koja se odnose na **poznavanje različitih političkih ideja i političkog sustava Hrvatske**.

Na svim pitanjima zaokruži broj ispred jednog odgovora za koji smatraš da najtočnije odgovara na postavljeno pitanje, kao u školskim testovima.

P11. Kojim pojmom označavamo pravo vlasti da donosi odluke jer je izabrana prema opće prihvaćenim pravilima?

	%
P11.1 Autoritet	25,4
P11.2 Legalnost	18,4
P11.3 Legitimitet	37,2
P11.4 Mandat	19,0

P12. Što podrazumijeva trodioba vlasti u suvremenim demokracijama?

		%
P12.1	Vlast podijeljenu na izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast	77,5
P12.2	Vlast podijeljenu na državnu, regionalnu (županijsku) i lokalnu vlast	9,2
P12.3	Vlast podijeljenu na civilnu, vojnu i crkvenu vlast	6,8
P12.4	Vlast podijeljenu između predsjednika vlade, predsjednika države i predsjednika parlamenta	6,5

P13. Kako nazivamo oblik vlasti u kojem jedna osoba ili skupina samovoljno vlada ne vodeći računa o građanskim pravima drugih?

		%
P13.1	Aristokracija	8,4
P13.2	Diktatura	55,7
P13.3	Demokracija	16,4
P13.4	Totalitarizam	19,5

P14. Koja od sljedećih organizacija ne pripada sferi civilnog društva?

		%
P14.1	Organizacije za zaštitu ljudskih prava	11,0
P14.2	Folklorna društva	72,7
P14.3	Humanitarne organizacije	5,8
P14.4	Centri za socijalnu skrb	10,5

P15. Što su organizacije civilnog društva?

		%
P15.1	Organizacije koje dobrovoljno osnivaju zainteresirani građani	59,3
P15.2	Organizacije koje osnivaju jedinice lokalne samouprave	25,7
P15.3	Organizacije koje ne financira država	12,6
P15.4	Organizacije koje rade protiv vlade	2,5

P16. Tko čini političku opoziciju?

	%
P16.1 Stranke i skupine koje se bore protiv državnih interesa	26,6
P16.2 Stranke koje nisu dio vladajuće većine u parlamentu	43,8
P16.3 Stranke koje imaju svoje predstavnike u vladi	23,8
P16.4 Organizacije civilnog društva	5,8

P17. Što od sljedećeg nije glavna osobina demokratskog poretka?

	%
P17.1 Građani i mediji mogu slobodno kritizirati vlast	27,0
P17.2 Vlast je izabrana na slobodnim višestranačkim izborima	14,0
P17.3 Podjela vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku	17,7
P17.4 Vlast provodi uspješnu ekonomsku politiku	41,3

P18. Koja od sljedećih vrsta stranaka se zalaže za minimalnu intervenciju države u ekonomske aktivnosti?

	%
P18.1 Demokršćanske	16,2
P18.2 Liberalne	37,7
P18.3 Socijaldemokratske	26,1
P18.4 Zelene	20,0

P19. Koja od sljedećih vrsta stranaka prihvaća određena ograničenja osobnih sloboda građana zbog zaštite morala i tradicionalnih vrijednosti?

	%
P19.1 Demokršćanske	48,2
P19.2 Liberalne	22,2
P19.3 Socijaldemokratske	25,5
P19.4 Zelene	4,1

P20. Što je Ustav?

	%
P20.1 Akt koji sažima najvažnije zakone	23,1
P20.2 Akt kojim Predsjednik Republike donosi svoj program rada	15,3
P20.3 Pravilnik o radu Ustavnog suda	16,2
P20.4 Temeljni pravno-politički akt države	45,4

P21. Politički sustav u Republici Hrvatskoj je...?

		%
P21.1	Predsjednički	35,4
P21.2	Polupredsjednički	9,5
P21.3	Parlamentarni	52,1
P21.4	Županijski	3,0

P22. Tko je vrhovni zapovjednik/ica oružanih snaga Republike Hrvatske?

		%
P22.1	General/ica	11,7
P22.2	Predsjednik/ica Vlade	11,6
P22.3	Predsjednik/ica države	49,0
P22.4	Ministar/ica obrane	27,7

P23. Kako se biraju ministri/ice u Vladi Republike Hrvatske?

		%
P23.1	Predsjednik/ica Vlade ih predlaže Saboru koji im izglasava povjerenje	41,6
P23.2	Predsjednik/ica države i predsjednik/ica vlade ih zajednički imenuju	12,4
P23.3	Hrvatski sabor ih imenuje prema prijedlogu klubova zastupnika	20,6
P23.4	Građani ih biraju putem općih izbora	25,4

P24. Koje godine su održani prvi višestranački izbori u Republici Hrvatskoj?

		%
P24.1	1989.	13,2
P24.2	1990.	32,6
P24.3	1992.	36,2
P24.4	2000.	17,9

P25. Kako se zove sadašnji predsjednik Vlade RH?

		%
P25.1	Gordan Jandroković	9,2
P25.2	Zoran Milanović	41,6
P25.3	Andrej Plenković	48,0
P25.4	Davor Božinović	1,1

P26. Koja dva aktera jedina mogu promijeniti Ustav RH?

		%
P26.1	Vlada i Ustavni sud	44,5
P26.2	Vlada i građani na referendumu	9,7
P26.3	Predsjednik/ica države i Sabor	32,0
P26.4	Sabor i građani na referendumu	13,7

P27. Koja od navedenih stranaka trenutno ima najviše zastupnika u Hrvatskom saboru?

		%
P27.1	SDP	5,6
P27.2	HDZ	90,4
P27.3	Možemo	2,6
P27.4	Domovinski pokret	1,4

P28. U kakvom je odnosu Hrvatska prema Sjevernoatlantskom savezu (NATO-u)?

		%
P28.1	Hrvatska je članica NATO-a od 2013. kad je ušla u Europsku uniju	51,0
P28.2	Hrvatska je članica NATO-a od 2009. godine	34,2
P28.3	Hrvatska je članica NATO-a od 1999. godine	12,9
P28.4	Hrvatska nije članica NATO-a jer su to građani odbili na referendumu	1,9

P29. U kojoj od navedenih skupina država su sve tri države članice EU?

		%
P29.1	Irska, Nizozemska i Švedska	35,5
P29.2	Island, Nizozemska i Švedska	26,9
P29.3	Irska, Norveška i Švedska	19,4
P29.4	Irska, Nizozemska i Švicarska	18,2

Ljudi imaju različite **pogleda na društvene odnose i odnose prema drugim ljudima**. U nastavku će se tražiti tvoje mišljenje o pojedinim društvenim odnosima.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P30. Na skali od 5 stupnjeva zaokruži u kojoj mjeri se slažeš sa sadržajem tvrdnje (od 1 – „uopće se ne slažem“, do 5 – „u potpunosti se slažem“)?

	%				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ljudi koji su došli živjeti u Hrvatsku trebaju odustati od svojih običaja i potpuno se prilagoditi hrvatskim običajima i tradiciji	12,4	29,8	36,3	12,6	8,9
Za državu je dobro da u njoj žive osobe različitih rasa, religija ili kultura	11,9	20,5	38,3	22,9	6,4
Mogu se zamisliti u prijateljskom odnosu s osobom druge rase, vjere ili nacionalnosti	5,0	5,4	12,3	36,9	40,5
U Hrvatskoj bi etnički Hrvati trebali imati veća prava od ostalih stanovnika Hrvatske	23,3	29,8	27,4	11,4	8,1
Homoseksualnost je neka vrsta poremećaja ili bolesti	17,9	11,2	19,5	19,3	32,0
Osobama homoseksualne orijentacije treba zabraniti javne istupe jer na taj način loše utječu na mlade	16,1	12,8	21,9	21,3	27,8
Osobe homoseksualne orijentacije imaju pravo raditi privatno što god hoće, ali ne bi u javnosti trebale isticati svoju seksualnu orijentaciju	9,7	8,7	18,3	25,6	37,7
Osobama homoseksualne orijentacije treba dozvoliti posvajanje djece	31,3	17,1	22,7	17,3	11,7
Osobama homoseksualne orijentacije treba zabraniti rad s djecom	19,8	24,7	25,4	11,3	18,8
Osjećao/la bih se nelagodno u društvu osobe homoseksualne orijentacije	22,4	20,8	20,7	18,5	17,6
Svejedno mi je koje su seksualne orijentacije moji prijatelji	18,0	18,7	21,7	20,1	21,6
Prestao/la bih pratiti na društvenim mrežama poznatu osobu ako bi se javno izjasnila o svojoj homoseksualnoj orijentaciji	25,2	22,3	23,2	12,6	16,8
Uloge muškaraca i žena u obitelji trebaju se razlikovati jer su žene te koje bi se trebale primarno posvetiti kućanstvu i brizi o djeci	31,8	22,9	24,8	14,1	6,4

	%				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove kao što su kuhanje, glačanje i pospremanje	3,5	6,6	18,9	30,5	40,6
Muškarac je taj koji bi morao zarađivati i prehranjivati obitelj	14,7	21,2	29,1	23,1	12,0
Žene su biološki predodređene da budu bolje u poslovima s ljudima kao što su učiteljice i negovateljice nego u tehnici i informatici	14,6	20,2	32,2	23,8	9,2
Nije nam potrebno više žena na pozicijama moći u društvu jer je ženina primarna uloga briga o obitelji	39,8	28,3	22,6	6,6	2,8
Nije dobro kad se u obitelji promijene uobičajene uloge pa žena počne zarađivati više od muškarca	33,0	31,4	24,4	7,1	4,1

Slijede izjave različitih ljudi **o političkim odnosima u državi**. U nastavku će se tražiti tvoje mišljenje o pojedinim tvrdnjama.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P31. Na skali od 5 stupnjeva zaokruži u kojoj mjeri se slažeš sa sadržajem tvrdnje (od 1 – „uopće se ne slažem“, do 5 – „u potpunosti se slažem“)?

	%				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Vlasti i moćnicima ne treba se zamjerati	28,0	26,9	34,8	8,4	2,0
Treba onemogućiti da se u medijima govori suprotno mišljenju većine	31,4	26,2	27,9	9,8	4,7
Poželjno je da na političkoj sceni duže vrijeme dominira jedna jaka stranka	15,6	24,6	45,4	12,0	2,4
Zadaća opozicije nije kritizirati vladu, nego podržavati njen rad	10,8	21,2	53,8	12,2	2,0
Mišljenje većine uvijek je najbolje	21,5	31,8	29,2	13,3	4,2
Vladajuća stranka treba imati apsolutnu slobodu vladanja između dvaju parlamentarnih izbora	17,1	26,7	47,0	7,7	1,5

P32. Kada ljudi pričaju o svojim političkim uvjerenjima, najčešće spominju ljevicu i desnicu. Općenito govoreći, gdje bi svrstao svoje stavove na ovoj ljestvici?

Krajnja ljevica	Centar								Krajnja desnica	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2,6	2,1	4,7	6,2	6,2	44,9	6,3	8,8	4,9	3,3	10,1

Koliko vjeruješ svakoj od sljedećih institucija ili organizacija? Molimo te da za svaku od navedenih institucija ili organizacija procijeniš svoj stupanj povjerenja.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P33. Na skali od 5 stupnjeva procijeni svoj stupanj povjerenja u pojedinu instituciju/ organizaciju (od 1 – „uopće ne vjerujem“, do 5 – „u potpunosti vjerujem“)?

	%				
	Uopće ne vjerujem	Uglavnom ne vjerujem	Niti vjerujem, niti ne vjerujem	Uglavnom vjerujem	U potpunosti vjerujem
Hrvatski sabor	14,2	15,5	49,5	19,3	1,4
Vlada Republike Hrvatske	13,9	17,6	43,8	22,7	2,0
Predsjednik Republike Hrvatske	11,2	11,1	40,7	29,6	7,3
Pravosuđe	13,6	13,6	49,1	21,8	2,0
Policija	15,8	13,4	30,2	34,4	6,2
Vojska	7,8	5,4	25,8	38,9	22,1
Vjerske institucije	13,1	9,2	34,1	30,1	13,6
Društvene mreže	14,3	26,9	46,8	10,1	1,9
Političke stranke	17,2	24,3	50,2	7,3	0,9
Organizacije civilnog društva (udruge)	7,3	7,7	50,1	30,5	4,3
Institucije EU	11,4	7,8	47,2	29,3	4,3

P34. Koliko vjeruješ da bi nešto od sljedećeg mogao/la napraviti, ako bi se stvarno potrudio/la?

Za svaku tvrdnju zaokruži broj od 1 do 4, pri čemu:

1 = To nikako ne bih mogao/la

4 = To bih sigurno mogao/la

	%			
	1	2	3	4
Sudjelovati u prosvjedima u svom mjestu	19,7	29,1	27,0	24,2
Pomoći organizirati politički prosvjed	34,9	33,3	19,0	12,7
Uvjeriti druge da potpišu peticiju vezanu uz politička ili društvena pitanja	28,1	30,1	25,8	16,0
Aktivno sudjelovati u radu organizacija koje pokušavaju riješiti društvene probleme	16,2	27,4	33,4	23,0
Preuzeti vodstvo u nekoj organizaciji koja se bavi društvenim problemima	31,9	31,4	22,4	14,3
Biti aktivan/na član/ica političke stranke	47,5	26,7	14,5	11,3
Preuzeti funkciju unutar mladeži političke stranke	42,7	28,4	17,1	11,8
Razgovarati o politici s osobama koje imaju više iskustva od mene	28,1	23,3	25,5	23,1

Navedeni su **različiti oblici političkog i društvenog sudjelovanja**. Molimo te da za svaku aktivnost označiš jesi li IKADA u njoj sudjelovao, te ako nisi, možeš li zamisliti da sudjeluješ?

P35. Zaokruži jesi li IKADA sudjelovao/la u aktivnosti, te ako nisi, možeš li zamisliti da sudjeluješ?

	%		
	Nisam i ne bih	Nisam, ali bih mogao/la	Sudjelovao/la sam u tome
Volontirao/la	14,3	41,1	44,7
Potpisao/la peticiju	21,7	50,2	28,1
Dijelio/la ili komentirao/la politički sadržaj na društvenim mrežama ili internetskim portalima	52,6	26,0	21,4
Bojkotirao/la proizvode zbog političkih ili moralnih razloga	35,6	35,3	29,1
Sudjelovao/la u prosvjedu	40,1	48,8	11,1
Donirao/la pomoć (financijsku ili materijalnu)	9,0	27,9	63,1

Navedeni su **različiti oblici političkog sudjelovanja**. Molimo te da za svaki oblik označiš koliko je vjerojatno da bi u BUDUĆNOSTI to napravio/la?

P36. Zaokruži koliko je vjerojatno da bi u BUDUĆNOSTI...

	%			
	Sigurno to ne bih napravio/la	Vjerojatno to ne bih napravio/la	Vjerojatno bih to napravio/la	Sigurno bih to napravio/la
Glasao/la na izborima	9,2	10,3	32,4	48,0
Pomagao/la kandidatu ili stranci tijekom izborne kampanje	20,9	45,5	26,5	7,1
Pridružio/la se političkoj stranci	40,9	38,0	15,4	5,6
Kandidirao/la se na izborima	60,0	27,4	7,7	4,8

Slijedi niz tvrdnji koje se odnose na **tvoje razloge za političko i društveno djelovanje**. Ono može uključivati različite oblike aktivnosti, poput glasanja, rasprava o političkim temama, volontiranja u udrugama, potpisivanja peticija i slično.

U nastavku će se tražiti da za svaki od ponuđenih razloga za uključivanje u političko i društveno djelovanje procijeniš u kojoj se mjeri odnosi na tebe.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P37. Zašto se uključuješ u političko djelovanje?

Molimo te da za svaki razlog označiš koliko je istinit za tebe, koristeći ljestvicu od 1 do 7 pri čemu je:

1 = Uopće nije istinito

4 = Djelomično istinito

7 = U potpunosti istinito

Ili označi Ne odnosi se na mene, ako se ne uključuješ.

	%							
	1	2	3	4	5	6	7	Ne odnosi se na mene
Zato što mi je to osobno važno	23,0	9,8	11,8	17,6	9,1	7,4	5,3	15,9
Zbog koristi koje mogu proizaći iz toga (npr. poznanstva, iskustvo)	20,2	13,7	14,1	17,9	10,2	4,8	5,9	13,1
Zato što bih se loše osjećao/la kad se ne bih uopće uključio/la	34,2	12,6	10,9	13,3	6,3	4,3	2,5	15,8
Zato što mi je to zanimljivo i ispunjavajuće	30,6	12,2	13,3	14,7	6,0	5,7	3,4	13,9

Slijedi niz tvrdnji koje upućuju na **stavove koje mladi mogu imati o politici i političkom djelovanju**. U nastavku će tražiti tvoje mišljenje o pojedinim tvrdnjama.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P38. Na skali od 5 stupnjeva zaokruži u kojoj mjeri se slažeš sa sadržajem tvrdnje (od 1 – „uopće se ne slažem“, do 5 – „u potpunosti se slažem“)?

	%				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Nema smisla politički i društveno se angažirati jer se stvari ionako nikad ne mijenjaju	17,6	22,8	37,1	14,9	7,6
Ne znam dovoljno o politici da bih se bavio/la političkim pitanjima	10,0	16,0	30,6	29,3	14,1
Drugi ljudi se bave politikom, ne moram ja	15,3	20,5	34,8	19,4	10,0
Rasprave o političkim pitanjima često dovode do svađa, pa ih radije izbjegavam	12,1	17,3	34,0	27,2	9,4
Mladi bi trebali međusobno više razgovarati o politici	10,4	12,6	37,5	28,6	10,9
U obitelji su me naučili da se držim podalje od politike	16,9	27,7	39,5	11,6	4,2
Izbjegavam razmišljati o politici	13,4	19,5	34,9	21,1	11,2
Podržavam uvođenje obveznog vojnog roka za muškarce starije od 18 godina u Hrvatskoj	17,2	11,8	26,3	19,5	25,1
U Hrvatskoj bi trebalo zabraniti pristup društvenim mrežama osobama mlađim od 15 godina.	13,7	16,3	27,5	22,8	19,6
U Hrvatskoj bi dobnu granicu za ostvarivanje prava glasa na izborima trebalo spustiti na 16 godina	34,6	31,7	22,1	6,6	4,9

U nastavku su navedeni različiti izvori informiranja. Molimo te označi koliko često se **informiraš o političkim događajima** iz pojedinih izvora.

P39. Na skali od 5 stupnjeva zaokruži koliko često se informiraš o političkim događajima iz pojedinog izvora (od 1 – „nikada“, do 5 – „svaki dan“)?

	%				
	Nikada	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svaki dan
Instagram	23,6	13,5	21,7	18,3	23,0
TikTok	23,5	11,1	17,0	21,5	26,9
YouTube	44,5	12,4	15,8	13,7	13,6
Facebook	58,2	10,0	13,0	10,8	8,1
Internetski portali	22,8	17,5	28,6	21,9	9,1
Televizija	15,1	12,3	26,2	27,7	18,7
Novine	68,5	15,4	9,4	3,8	2,8

Slijedi niz **tema koje su u većoj ili manjoj mjeri zastupljene u školskim kurikulumima**. U nastavku će se tražiti tvoja procjena **koliko si o pojedinoj temi učio/la u školi tijekom dosadašnjeg obrazovanja**.

P40. Na skali od 5 stupnjeva procijeni u kojoj si mjeri o pojedinoj temi učio/la u školi tijekom dosadašnjeg obrazovanja (od 1 – „uopće nisam učio/la“ do 5 – „učio/la sam izuzetno puno“). Zaokruži jedan broj za svaku temu.

	%				
	Uopće nisam učio/la	Učio/la sam jako malo	Učio/la sam umjereno	Učio/la sam dosta	Učio/la sam izuzetno puno
Ljudska prava	5,9	9,6	37,7	36,6	10,2
Demokracija	8,3	13,6	37,1	32,7	8,2
Solidarnost	10,0	18,8	40,5	24,0	6,7
Diskriminacija	7,1	11,5	31,6	35,0	14,8
Domoljublje	8,6	17,7	35,7	24,2	13,8
Korupcija	10,4	22,0	35,5	20,8	11,2
Teme vezane za EU	9,0	18,5	39,3	25,0	8,3
Mediji i (dez)informacije	8,4	14,8	34,8	27,5	14,5

Slijedi niz tvrdnji koje se odnose na Domovinski rat. U nastavku će se tražiti tvoje mišljenje o pojedinim tvrdnjama.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P41. Na skali od 5 stupnjeva procijeni u kojoj mjeri se slažeš sa sadržajem tvrdnje (od 1 – „uopće se ne slažem“ do 5 – „u potpunosti se slažem“).

	%				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Hrvatski vojnici i kada su osuđeni za ratne zločine, u mojim očima su uvijek heroji, a ne zločinci	18,8	17,8	32,2	18,3	12,8
Braniteljima se trebaju ispuniti svi njihovi zahtjevi	10,4	17,9	34,7	22,8	14,1
Hrvatska nije mogla počiniti ratne zločine jer je vodila obrambeni rat	14,6	20,8	35,4	16,6	12,5
Svako javno prozivanje i kritiziranje uloge hrvatskog vodstva tijekom Domovinskog rata trebalo bi se zakonski kazniti	14,7	18,6	41,1	16,1	9,4
Republika Hrvatska treba obilježavati i godišnjice stradanja srpskih civilnih žrtava Domovinskog rata	30,6	22,8	32,2	9,1	5,3

Slijedi niz tvrdnji koje su povezane s događajima iz Drugog svjetskog rata. U nastavku će se tražiti tvoje mišljenje o pojedinim tvrdnjama.

Ovdje nema točnih ili netočnih odgovora, molimo te slobodno izrazi svoje mišljenje.

P42. Na skali od 5 stupnjeva procijeni u kojoj mjeri se slažeš sa sadržajem tvrdnje (od 1 – „uopće se ne slažem“ do 5 – „u potpunosti se slažem“).

	%				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Današnja hrvatska državnost izrasla je na temeljima antifašističke borbe partizana	9,7	16,0	59,4	11,1	3,7
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila fašistička tvorevina	6,7	11,4	53,4	19,7	8,8
Suvremena Republika Hrvatska temelji svoju državnost na tradiciji i nasljeđu Nezavisne države Hrvatske (NDH)	9,1	18,2	56,8	12,2	3,7
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je bila tamnica hrvatskog naroda	6,7	14,1	51,5	17,3	10,3
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je bila konačno ostvarenje tisućljetne težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom	9,5	11,9	52,3	17,6	8,6
Smatram da bi uzvik „Za dom spremni“ trebao biti zakonom zabranjen	32,3	18,1	31,3	9,2	9,2
Treba zabraniti isticanje fašističkih i ustaških (npr. ušato U) simbola u javnosti	16,4	11,7	35,7	22,2	13,9
Treba zabraniti isticanje komunističkih simbola (npr. crvena petokraka) u javnosti	7,1	6,7	34,7	27,3	24,1

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Amruševa 11/II, 10000 Zagreb
Tel. 01 4810-264
e-mail: idiz@idi.hr

Grafički dizajn
Nikolina Batarelo

Grafička priprema
Stjepan Tribuson

